

Jaarverslag over de uitvoering 2014

Plattelandsontwikkelingsprogramma 2007-2013

Conform Verordening (EG) nr. 1698/2005 artikel 82 en Verordening (EG) nr. 1974/2006, Bijlage VII

2007

2008

2009

2010

2011

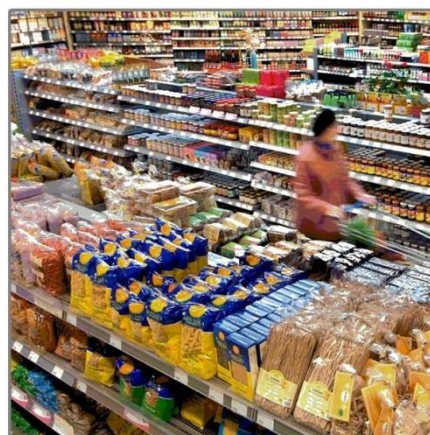
2014

2012

2013

2014

2015

Auteur: Regiebureau POP
Datum: juni 2015

Conform artikel 78 d) van Verordening (EG) nr. 1698/2005 werd dit jaarverslag over 2014 ter instemming voorgelegd aan het Comité van Toezicht POP NL en goedgekeurd voordat het door de Beheersautoriteit aan de Europese Commissie werd verstuurd.

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Leeswijzer	6
1. Algemene omstandigheden	7
1.1 Economische ontwikkelingen	7
1.1.1 Algemene economische ontwikkelingen	7
1.1.2 Inkomensvorming in de agrarische sector	7
1.2 Politieke en institutionele ontwikkelingen	8
1.3 Natuur- en milieubeleid	10
2. Programmamanagement	12
2.1 Inachtneming communautair beleid	12
2.2 Toezicht en evaluatie	12
2.2.1 Comité van Toezicht POP NL	12
2.3 Ondervonden problemen en getroffen maatregelen	13
2.4 Overleg met de Europese Commissie	15
2.5 Technische Bijstand	15
2.5.1 Technische Bijstand: communicatie	15
2.5.2 Technische Bijstand: Nationaal Plattelandsnetwerk	16
2.5.3 Procedures voor oprichting en beheer Nationaal Plattelandsnetwerk	16
2.5.4 Activiteiten Netwerk Platteland in 2014	16
2.5.5 Europees Innovatie Partnerschap	17
2.6 Voorlichting en publiciteit	17
2.6.1 Inleiding	17
2.6.2 Beschrijving van activiteiten en resultaten	18
3. Monitoring en evaluatie	20
3.1 Evaluaties	20
3.2 Jaarverslag over de uitvoering 2013	20
3.3 Samenvattend verslag 2014	21
3.4 Evaluatie tijdens de uitvoering	21
3.4.1 Belangrijkste activiteiten	21
3.4.2 Het systeem voor monitoring en evaluatie	21
3.4.3 Ex ante evaluatie POP3	21
3.4.4 Coördinatie met stakeholders	22
3.4.5 Ondernomen en lopende evaluatieactiviteiten	22
3.4.6 Dataverzameling en -analyse	22
3.4.7 Netwerkactiviteiten	23
4. Financiële uitvoering van het programma	24
4.1 Beschikbaar budget en declaraties	24
4.2 Betalingen bezwaar en beroep	24
4.3 Hergebruik van steun (art. 33 Vo (EG) nr. 1290/2005)	25
4.4 Overzicht van uitgaven in 2014 in verhouding tot de geprogrammeerde uitgaven	25
4.5 Financiële wijzigingen en notificaties	25
5. Wijzigingen POP en NPS	26
5.1 Notificaties	26
5.1.1 Notificatie 2013-3	26
5.1.1 Notificatie 2014-1	26
5.2 Nationale Plattelands Strategie	26
6. Vorderingen met het programma	27
6.1 Inleiding	27
6.2 Voortgang As 1: versterking concurrentievermogen land- en bosbouwsector	27
6.2.1 Financiële voortgang As 1	27
6.2.2 Voortgang Outputindicatoren As 1 per maatregel	28
6.2.3 Voortgang Resultaatindicatoren As 1	30
6.3 Voortgang As 2: verbetering milieu en platteland	32
6.3.1 Financiële voortgang As 2	32
6.3.2 Voortgang Outputindicatoren As 2 per maatregel	33

6.3.3 Voortgang Resultaatindicatoren As 2	34
6.4 Voortgang As 3: Leefbaarheid en diversificatie.....	34
6.4.1 Financiële voortgang As 3	34
6.4.2 Voortgang Outputindicatoren As 3 per maatregel	35
6.4.3 Voortgang Resultaatindicatoren As 3	37
6.5 Voortgang As 4: uitvoering LEADER.....	39
6.5.1 Financiële voortgang As 4	39
6.5.2 Voortgang Outputindicatoren As 4 per maatregel	40
6.5.3 Voortgang Resultaatindicatoren As 4	41
6.6 Conclusies.....	41
BIJLAGEN	43
Bijlage 1: Tabellen met indicatoren voor het toezicht op en de evaluatie van de programma's voor plattelandontwikkeling: Outputindicatoren.....	45
Bijlage 2: Tabellen met indicatoren voor het toezicht op en de evaluatie van de programma's voor plattelandontwikkeling: Resultaatindicatoren	47
Bijlage 3: Overzicht van totale uitgaven per maatregel inclusief Bezwaar en Beroep..	49
Bijlage 4: Overzicht leden Comité van Toezicht POP NL in 2014.....	51
Bijlage 5: Het systeem voor monitoring en evaluatie	53
Bijlage 6: Monitoring Stand van het Platteland	57
Bijlage 7: Bronnen.....	59

Voorwoord

Dit jaarverslag beoogt inzicht te geven in het verloop van het achtste uitvoeringsjaar, 2014, van het Plattelandsontwikkelingsprogramma 2007-2013 voor Nederland. De eindverantwoordelijkheid voor het opstellen van dit jaarverslag ligt bij het Regiebureau POP. Het Ministerie van Economische Zaken (EZ), de provincies, het Betaalorgaan Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RvO) en het Netwerk Platteland hebben een onmisbare rol vervuld bij het aanleveren van de benodigde beleidsmatige en/of monitoringsgegevens. De analyse van de voortgang is gemaakt door het Landbouw Economisch Instituut (LEI), onderdeel van Wageningen Universiteit en Research Center. Ook heeft het LEI, onder verantwoordelijkheid van het ministerie van EZ en het Regiebureau POP en in opdracht van het Regiebureau hoofdstuk 1, Algemene omstandigheden, geschreven.

Leeswijzer

In dit jaarverslag worden alle relevante aspecten van het verloop van de uitvoering in 2014, het achtste jaar van het Nederlandse Plattelandsontwikkelingsprogramma 2007-2013, beschreven. Verordening (EG) 1698/2005 schrijft voor dat de volgende onderwerpen aan de orde komen:

- veranderingen van de algemene omstandigheden (art. 82, lid 2a);
- de aan de hand van output- en resultaatindicatoren aangegeven vorderingen met het programma in het licht van de vastgestelde doelstellingen (art. 82, lid 2b);
- de financiële uitvoering van het programma, waarbij per maatregel een overzicht van de uitgaven van betalingen aan begunstigden wordt gegeven (art. 82, lid 2c);
- een beknopt overzicht van de werkzaamheden op het gebied van de evaluatie tijdens de uitvoering (art. 82, lid 2d);
- de maatregelen die de beheersautoriteit en het toezichtcomité hebben genomen om de kwaliteit en de doeltreffendheid van de uitvoering van het programma te waarborgen (art. 82, lid 2e);
- een verklaring over de inachtneming van het communautaire beleid in het kader van de steun, inclusief informatie over de ondervonden problemen en over de maatregelen die zijn genomen om deze aan te pakken (art. 82, lid 2f).

Voor de leesbaarheid zijn in dit jaarverslag de beschrijving van het verloop van het programma en de verplichte onderdelen uit hoofde van de verordening met elkaar gecombineerd. Waar het een onderwerp betreft dat voortkomt uit de verordening, worden het artikelnummer en de bepaling erbij vermeld.

1. Algemene omstandigheden¹

Verordening (EG) nr. 1698/2005, artikel 82, 2a:

Elke verandering van de algemene omstandigheden, die een rechtstreekse invloed hebben op de voorwaarden voor de uitvoering van het programma en elke wijziging van het communautaire en nationale beleid die gevolgen heeft voor de coherentie tussen de bijstand van het ELFPO en die van de andere financieringsinstrumenten.

1.1 Economische ontwikkelingen

1.1.1 Algemene economische ontwikkelingen

Het herstel van de wereldeconomie krijgt een flinke stimulans door de lage olieprijsen. Deze groei vindt zowel plaats in de hoog ontwikkelde economieën als in de opkomende economieën. In de groep hoog ontwikkelde landen zijn de VS de grootste trekker. De voor Nederland relevante wereldhandel stijgt in 2015 naar verwachting met 4,3% en volgend jaar zelfs met 4,9%. Dat is een flinke groei ten opzichte van de afgelopen vier jaren toen de relevante wereldhandel gemiddeld met 2,2% groeide. De stijging van de wereldhandel hangt samen met de stijging van de dollarkoers en de depreciatie van de euro. De aanzienlijke daling van de olieprijs en de depreciatie van de euro zijn de voornaamste factoren in het prijzenbeeld. Sinds maart 2014 is de euro ten opzichte van de dollar fors gedaald.

Het economisch herstel wordt gesteund door alle bestedingscategorieën. Net als in voorgaande jaren is daarbij de uitvoer, met een jaarlijkse toename van ruim 5%, de belangrijkste motor. De sterk verbeterde prijsconcurrentie in 2015 is de grote stimulans achter de stijging van de uitvoer. Na jaren van dalende consumptie neemt deze in 2015 en 2016 naar verwachting weer toe. In 2015 is er sprake van deflatie door de lage invoerprijzen voor energie. Volgens de prognose stijgt de werkgelegenheid, zodat de werkloosheid tussen 2014 en 2016 afneemt van 7,4% naar 7,0%. Het overheidstekort daalt volgens de prognose naar 1,8% bbp in 2015.

1.1.2 Inkomensvorming in de agrarische sector

De geraamde bruto productiewaarde van de land- en tuinbouw in Nederland kwam in 2014 uit op ruim 27 miljard euro, bijna 3% lager dan in 2013. Deze afname is vooral veroorzaakt door lagere prijzen. Het volume van de totale productie nam licht toe, vooral door een hogere productie in de akkerbouw en de intensieve veehouderij. De prijzen van vrijwel alle belangrijke akkerbouwproducten (granen, aardappelen en suikerbieten) gingen fors omlaag. De melkprijs vertoonde, na het zeer goede jaar 2013, uiteindelijk een lichte daling. In de eerste maanden van 2014 werd het hoge niveau van 2013 nog wel voortgezet, maar na de zomer daalde de melkprijs sterk. De gemiddelde prijs in de landbouw nam met ruim 4% af.

De waarde van de aangekochte goederen en diensten nam sterker af dan de productiewaarde. Deze daling komt vrijwel volledig voor rekening van dalende prijzen van met name veevoer en energie. De ruilvoet verslechterde in 2014 doordat opbrengstprijzen sterker daalden dan de prijzen van aangekochte goederen en diensten. De productiviteit nam echter toe omdat het outputvolume steeg en het inputvolume nagenoeg gelijk bleef.

¹ Dit hoofdstuk is grotendeels ontleend aan het Landbouw-Economisch Bericht 2014 (concept april 2014). Dit is een jaarlijks verslag over de Nederlandse agrosector dat in opdracht van het ministerie van Economische Zaken (EZ) wordt opgesteld door het LEI/Wageningen UR.

De bruto toegevoegde waarde nam door deze ontwikkelingen met iets meer dan 2% af ten opzichte van 2013. Doordat zowel de afschrijvingen als het saldo van heffingen en subsidies in 2014 toenamen, daalde de netto toegevoegde waarde meer dan de bruto toegevoegde waarde, namelijk met ruim 4% tot 6,9 miljard euro.

Het Nederlandse inkomen in EU-perspectief

Het factor inkomen per arbeidskracht bedroeg in 2014 ruim 47.500 euro, een afname van 3,5% ten opzichte van het zeer goede jaar 2013. Qua niveau liggen de factor inkomens in Nederland in 2013 en 2014 beduidend hoger dan die van landbouwers in omliggende landen zoals: België, Duitsland en Frankrijk. In de EU-27 bedroeg het gemiddelde factor inkomen per arbeidskracht in 2014 bijna 15.500 euro. Dit is ongeveer een derde van het niveau in Nederland en nagenoeg gelijk aan het niveau van vorig jaar. De verschillen tussen de lidstaten zijn groot. Vooral in de nieuw toetgetreden landen blijven de inkomens achter bij die in de oude EU-15

Inkomen per bedrijf

Na twee goede jaren laat 2014 een duidelijke verslechtering zien van het gemiddelde inkomen uit bedrijf. Deze daling komt vooral voor rekening van mindere resultaten in de akkerbouw, varkenshouderij en fruitteelt. De grootste sector, de melkveehouderij, zag het inkomen uit bedrijf licht stijgen. In jaren met tegenvallende bedrijfsresultaten neemt het belang van inkomsten van buiten het bedrijf toe, waaronder uit arbeid, spaargelden, beleggingen en uitkeringen. De inkomsten van buiten het bedrijf laten de laatste jaren een kleine daling zien. Gemiddeld gaat het bij de inkomsten van buiten het bedrijf om een bedrag van rond de 18.000 euro. Net als bij de bedrijfsresultaten geldt dat er grote verschillen zijn tussen de bedrijven.

1.2 Politieke en institutionele ontwikkelingen

1.2.1 Algemeen

De Wet opheffing bedrijfslichamen is ingegaan per 1 januari 2015. Sinds 1 januari 2014 heeft de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) van het ministerie van Economische Zaken al medebewindstaken van de bedrijfslichamen overgenomen en zijn de activiteiten van de product- en bedrijfschappen grotendeels stilgelegd of overgedragen aan private partijen. Het agrarische bedrijfsleven heeft ingespeeld op de mogelijkheden van alternatieve organisatievormen.

1.2.2 Nieuwe samenwerkingsverbanden

In het kader van het gemeenschappelijk landbouwbeleid is het mogelijk om samenwerkingsverbanden in de landbouwsector te vormen en deze van overheidswege te laten erkennen (Verordening (EU) nr. 1308/2013). In de nationale regelgeving van de lidstaten kunnen binnen de grenzen van deze verordening nadere regels worden gesteld.

Er worden drie vormen onderscheiden:

- Een producentenorganisatie (PO) is een samenwerkingsverband van producenten in de landbouwsector met als doel het versterken van de positie van deze producenten in de voedselketen. Alleen producenten van primaire landbouwproducten kunnen een PO oprichten;
- Meerdere erkende PO's kunnen het initiatief nemen om samen te werken in een Unie van PO's (UPO) en hiervoor een erkenning aan te vragen. UPO's kunnen dezelfde activiteiten en taken uitvoeren als PO's;
- Een brancheorganisatie (BO) is een samenwerkingsverband van producenten in de landbouwsector en vertegenwoordigers van andere beroepsgroepen verderop in de toeleveringsketen bijvoorbeeld verwerkers en distributeurs.

Deze samenwerkingsverbanden waren al mogelijk in de sector groente en fruit en in de sector melk en zuivelproducten. Met ingang van 1 januari 2014 kunnen dergelijke samenwerkingsverbanden in alle landbouwsectoren worden opgericht. Een bijzonder kenmerk van een erkende PO is dat deze een Verbindend Verklaring (VV) van bepaalde voorschriften kan aanvragen die dan voor alle bedrijfsgenoten bindend is. Dat middel vertoont overeenkomsten met de verordeningen van de bedrijfslichamen.

Op grond van de Nederlandse Regeling producenten- en brancheorganisaties hebben in 2014 negen organisaties een aanvraag voor erkenning ingediend waarvan één organisatie als producentenorganisatie en de overige acht als brancheorganisatie. Van die acht heeft één organisatie de aanvraag ingetrokken.

Als producentenorganisatie is de POV (Producenten Organisatie Varkenshouderij) per 1 januari 2015 erkend.

Verder zijn per 1 januari 2015 vier brancheorganisaties erkend:

- ZuivelNL, gevormd door LTO, NMV (Nederlandse Melkveehouders Vakbond) en NZO (Nederlandse Zuivel Organisatie);
- Stichting OVONED, LTO, NOP (Nederlandse Organisatie van Pluimveehouders), NVP (Nederlandse Vakbond Pluimveehouders) en ANEVEI (Algemene Nederlandse vereniging van Eierhandelaren);
- Stichting PLUIMNED, gevormd door LTO, NOP, NVP en NEPLUVI (Vereniging van de Nederlandse Pluimveeverwerkende Industrie);
- Stichting Brancheorganisatie Kalversector (SBK), gevormd door LTO, Nevedi en COV (Centrale Organisatie voor de Vleessector).

Aanvankelijk streefde de akkerbouwsector naar erkenning van de overkoepelende Brancheorganisatie Akkerbouw. Omdat deze niet aan voorwaarden voor erkenning kon voldoen, hebben de leden van de overkoepelende organisatie drie aparte organisaties gevormd. Deze brancheorganisaties zijn in februari 2015 erkend:

- Brancheorganisatie Granen;
- Brancheorganisatie Suiker;
- Brancheorganisatie Aardappelen & overige producten.

Voor de minister van Economische Zaken voldoen de erkende organisaties ruim aan de minimumeis die aan de omvang is gesteld. Zo telt producentenorganisatie POV zo'n 40% van de Nederlandse varkenshouders tot haar leden. Ook de brancheorganisaties vertegenwoordigen via de aangesloten organisaties een aanzienlijk deel van de beroepsgroepen die werkzaam zijn in de diverse specifieke sectoren. De organisaties streven doelen na die in de Europese verordening zijn opgenomen en die de positie van primaire producenten moeten versterken. De erkenning is geldig tot en met 31 december 2020.

Voor de PO's in de sector groenten en fruit, die al langer bestaan, wijken de regels sterk af van die van de overige sectoren. Zo gelden zwaardere erkenningseisen omdat PO's in deze sector in aanmerking kunnen komen voor Europese subsidieregelingen. Het ministerie van Economische Zaken is belast met de erkenning van PO's, UPO's, BO's en het Verbindend Verklaren van voorschriften (VV's). De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland voert deze taken (deels) voor het ministerie uit.

1.2.3 Strategisch plan Wageningen UR

Het 'Strategisch Plan 2015-2018' van Wageningen UR is in mei 2015 door de minister van Economische Zaken goedgekeurd. Wageningen UR wil bijdragen aan oplossingen voor mondiale en maatschappelijke vraagstukken als voldoende en veilig voedsel, klimaatverandering, ontwikkeling van een circulaire economie, versterking van natuur en biodiversiteit en vermindering van armoede, en haar internationale positie verstevigen.

Wageningen UR wil meer in gesprek gaan met de samenleving. Door het inbrengen van kennis wil Wageningen een brug vormen tussen bedrijven, overheden en burgers, en richting helpen geven aan maatschappelijke ontwikkelingen. Om waardecreatie en innovatie te bevorderen maakt Wageningen UR kennis, apparatuur en onderzoeksfaciliteiten makkelijker toegankelijk voor het MKB en voor R&D-afdelingen van bedrijven en andere kennisintensieve organisaties in binnen- en buitenland. Verder investeert Wageningen UR in samenwerking met partners van lokaal tot mondiaal niveau.

1.3 Natuur- en milieubeleid

In de afgelopen jaren is het natuurbeleid gedecentraliseerd. De provincies zijn verantwoordelijk geworden voor het hele natuurbeleid. Het Rijk stelt de kaders vast en blijft eindverantwoordelijk voor het voldoen aan de internationale verplichtingen, vooral verplichtingen gerelateerd aan de Vogel- en Habitatrictlijnen en de Kaderrichtlijn Water. De afspraken over de decentralisatie van het natuurbeleid zijn vastgelegd in het Bestuursakkoord Natuur en het Natuurpact. De ambities voor het natuurbeleid van het Rijk en de provincies hebben betrekking op het realiseren van het Natuurnetwerk Nederland, het halen van de internationale doelen en het versterken van de betrokkenheid van de samenleving bij de natuur.

Het Rijk en de provincies hebben afgesproken dat de twaalf provincies vanaf 2014 financieel verantwoordelijk worden voor het natuurbeleid. De financiële dekking bestaat uit rijksfinanciering volgens de afspraken in het Bestuursakkoord Natuur, een budget van €200 miljoen aan beleidsintensivering waartoe het kabinet in Regeerakkoord heeft besloten, EU-cofinanciering en bijdragen van provincies en derden. In de periode 2014-2021 wordt nominaal bijna €2,5 miljard gefinancierd door het Rijk, ruim €500 miljoen door de provincies en €320 miljoen door EU-cofinanciering vanuit het POP3. In totaal gaat het dus om meer dan €3,3 miljard nominaal. Daarbij zijn additionele bijdragen van derden en provincies, bovenop de €65 miljoen per jaar uit het Bestuursakkoord Natuur, buiten beschouwing gelaten.

Van de jaarlijkse uitgaven van €415 miljoen (structureel vanaf 2018) besteden de provincies bijna een derde aan natuurbeheer en een kwart aan de ontwikkelopgave voor natuur. De rest – ruim 40% – is bestemd voor agrarisch natuurbeheer, ganzenbeheer, herstelbeheer, hydrologische maatregelen en andere maatregelen. Behalve een jaarlijkse inzet van financiële middelen komt er ook via het zogenoemde grond-voor-grondprincipe geld beschikbaar voor de ontwikkelopgave voor natuur. Dit principe gaat er van uit dat de investeringen voor de ontwikkelopgave worden gedekt door het ruilen en verzilveren van grond. Het gaat dan onder meer om grond van Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL) en niet-ingerichte grond van terreinbeheerders.

Rijksnatuurvisie 2014: natuur midden in de samenleving

In april 2014 is de Rijksnatuurvisie 2014 'Natuurlijk Verder' gepubliceerd. Het uitgangspunt van de visie is dat 'natuur midden in de samenleving' staat. Dat betekent enerzijds dat de maatschappij natuur nodig heeft en anderzijds dat natuur het beste kan worden beschermd als het een integraal onderdeel is van de samenleving. Dat laatste kan worden bereikt door natuur te vervlechten met andere sectoren als landbouw, visserij, wonen, industrie, recreatie en energie. De verantwoordelijkheid voor het natuurbeleid komt grotendeels op het regionale niveau te liggen. Waar de samenleving zelf in staat blijkt om natuurdoelen te realiseren, zal de overheid meer terughoudend zijn en een voorwaardenscheppende en stimulerende rol op zich nemen. Het Rijk blijft wel een zogenaamde stelselverantwoordelijkheid houden voor bepaalde zaken. Daarbij gaat het vooral om (inter-)nationale wet- en

regelgeving, het toezicht daarop en, zoals al genoemd, het scheppen van de voorwaarden waardoor andere partijen hun verantwoordelijkheid kunnen nemen. Vervlechting van economische en maatschappelijke activiteiten met natuur zoals de Rijksnatuurvisie schetst, kan worden gerealiseerd met natuurcombinaties. Dat zijn initiatieven die tegelijkertijd zowel de natuur als andere maatschappelijke functies versterken, zoals wonen, werken, recreëren, voedselproductie, infrastructuur, waterveiligheid, etc.. De opgave om natuurcombinaties te realiseren is wat het Rijk betreft niet voorbehouden aan de overheid, maar is een gezamenlijke taak voor burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en overheden.

Overeenstemming PAS

Op 19 december 2014 hebben de staatssecretaris van Economische Zaken en de minister van Infrastructuur en Milieu met de gedeputeerden landelijk gebied en een vertegenwoordiging van de Unie van Waterschappen overeenstemming bereikt over de uitwerking van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS). PAS is bedoeld om ruimte voor economische ontwikkeling rond Natura 2000-gebieden te creëren op zo'n manier dat de toestand van de natuur niet verslechtert. Het streven is dat de PAS op 1 juli 2015 van kracht wordt.

Landbouw en waterbeleid

Om een duurzaam waterbeheer te realiseren zijn het Nationaal Waterplan 2009-2015 en het Ontwerp Nationaal Waterplan 2016-2021 opgesteld. Daaronder vallen ook de doelstellingen van de Kaderrichtlijn Water voor een goede waterkwaliteit van oppervlaktewater en grondwater. Voor de uitvoering van deze nationale wateropgaven zoekt het Rijk naar samenwerking met het bedrijfsleven. In dat kader heeft LTO het initiatief voor een Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW) genomen. Het DAW wil een bijdrage leveren aan enerzijds de wateropgaven in agrarische gebieden, zoals het verminderen van de uit- en afspoeling van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen en anderzijds de realisatie van een economisch sterke en duurzame landbouw, waardoor de kans op verdere aanscherping van wettelijke regelgeving in de toekomst wordt verminderd. Voor de uitvoering van het DAW is een intensieve samenwerking tussen het agrarische bedrijfsleven en de waterschappen nodig om de knelpunten op het gebied van verontreiniging van het water door meststoffen of gewasbeschermingsmiddelen, verzilting, wateroverlast en droogte op te lossen. Binnen de landbouwsector richt DAW zich vooral op agrariërs in de open teelten (aardappels, graan, ruwvoerders, vollegrondsgroenten, bloembollen, bomen en fruit) en de grondgebonden veehouderij.

2. Programmamanagement

Verordening (EG) nr. 1698/2005, artikel 82, 2f

Een verklaring van inachtneming van het communautaire beleid in het kader van de bijstand, inclusief informatie over de ondervonden problemen en de maatregelen die zijn genomen om deze aan te pakken.

2.1 Inachtneming communautair beleid

Alle communautaire voorschriften op het gebied van mededinging, de plaatsing van overheidsopdrachten, milieubescherming en -verbetering, de bevordering van de gelijkheid van mannen en vrouwen en non-discriminatie werden in acht genomen.

2.2 Toezicht en evaluatie

Verordening (EG) nr. 1698/2005, artikel 82, 2^e

De maatregelen die de beheersautoriteit en het toezichtcomité hebben genomen om de kwaliteit en de doeltreffendheid van de uitvoering van het programma te waarborgen.

2.2.1 Comité van Toezicht POP NL

Conform Verordening (EG) 1698/2005 is in 2007 het Comité van Toezicht (CvT) POP NL ingesteld dat toeziet op een doeltreffende uitvoering van het programma. Dit Comité van Toezicht is als volgt samengesteld:

- de staatssecretaris van Economische Zaken (voorzitter)²;
- vier gedeputeerden namens de landsdelen;
- een vertegenwoordiger van het Ministerie van Economische Zaken;
- een vertegenwoordiger van het Ministerie van Infrastructuur & Milieu;
- vertegenwoordigers van de Europese Commissie, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, de Unie van Waterschappen, de Land- en Tuinbouworganisatie Nederland, Natuurmonumenten en de sociaal-economische partners.

Bijlage 4 bevat een overzicht van de leden van het CvT POP in 2014.

Het CvT POP heeft in 2014 één maal vergaderd (juni 2014). In verband met het beperkte aantal vergaderpunten die voor het najaarsoverleg in december 2014 geagendeerd stonden, is dit overleg geannuleerd.

Vergadering CvT POP - juni 2014

Het CvT is op de hoogte gesteld van recente ontwikkelingen, zoals de overgang van de betaalorgaanfunctie naar RvO op 06-01-2014, de ontwikkelingen op EU- én nationaal niveau ten aanzien van POP3 en de lopende en in te dienen aanpassingen (notificaties) POP2.

Het CvT heeft, met enkele opmerkingen, ingestemd met het indienen van het Jaarverslag over de uitvoering 2013 bij de Commissie en heeft het Jaarverslag 2013 van het Regiebureau POP geaccordeerd.

² Bij de formatie van het Kabinet Rutte 2 (november 2012) is de naam van het departement gewijzigd van 'Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie' in 'Ministerie van Economische Zaken'. In dit rapport wordt het departement aangeduid als Ministerie van Economische Zaken (EZ).

Inhoudelijk is gesproken over een voorstel om nog geen besluit te nemen over het afsluiten of openhouden van POP2-maatregelen (geaccordeerd) en het voorstel middelen te verschuiven om tot een zo goed mogelijke benutting van het POP2-budget te komen. Na enige discussie is ingestemd met het voorstel tot verschuiving van middelen van maatregel 121 naar as 3 en van de maatregelen 125 en 216 naar maatregel 214. Het Regiebureau werd verzocht, notificatie 2014-1 uit te werken en in te dienen bij de EC.

2.3 Ondervonden problemen en getroffen maatregelen

Ontschotting

In 2010 heeft het CvT POP ingestemd met een procedurevoorstel 'ontschotting' om snel te kunnen ingrijpen bij een dreigende onderbesteding van Europese middelen. Budgetten, geprogrammeerd voor bepaalde maatregelen die nationaal waren toegewezen aan de verschillende provincies, zouden bij dreigende onderbesteding voortaan als één landelijk budget behandeld kunnen worden. Op basis van dit voorstel zijn ook in 2014 aanpassingen doorgevoerd in de budgettaire afspraken tussen de provincies. Daarmee samenhangende budgettaire wijzigingen op maatregelniveau zijn door middel van notificatie 2014-1 in het programma doorgevoerd. (zie §5.1)

Uitvoeringstechnische problemen

Er hebben zich in 2014 geen bijzondere uitvoeringsproblemen voorgedaan:

EC Audit As-2

Audit RD2/2012/02/NL uit 2012 door de EC (unit J4) naar As-2 maatregelen is nog niet afgesloten. Er zijn in het kader van de audit tekortkomingen gemeld in de controles en over controleerbaarheid van sommige agromilieumaatregelen. De bevindingen zijn in 2013 besproken met de Commissie in een bilaterale ontmoeting. De audit is nog niet afgesloten, omdat Nederland enkele van de bevindingen bestrijdt. Gesprekken hierover worden in 2015 voortgezet. Deze audit was basis voor de aanpassing van het foutenpercentage in 2014 voor type I- gebieden en diergebonden maatregelen.

EC Audit veiligheid van informatiesystemen

In juli 2014 is audit (IT/2014/004/NL/REP) van juli 2014 naar de accreditatie-criteria voor de veiligheid van informatiesystemen uitgevoerd. Ook de certificerende instantie werd daarbij onderzocht, omdat deze een belangrijke rol speelt bij het beheer van de landbouwfondsen. Geen grote tekortkomingen werden aangetroffen. Alleen werden enkele aanbevelingen gedaan voor verbeteringen.

EC audit beheers-, controle en sanctiesysteem

In oktober 2014 heeft een auditbezoek (RD1/2014/813/NL/RTL) plaatsgevonden, gericht op het beheers-, controle- en sanctiesysteem in Nederland. Aandacht is besteed aan de investeringsmaatregelen onder de Assen 1 en 3. De resultaten van de audit worden begin 2015 verwacht.

Audits Europese Rekenkamer (ERK)

De ERK heeft in 2012 een verkennende audit gehouden naar het realiseren van KRW-opgaven in het kader van POP2. Tijdens deze audit is onder meer gekeken naar de wijze, waarop watermaatregelen in het programma zijn betrokken en gerealiseerd. Het rapport (Speciaal rapport 2014/04) is in mei 2014 gepubliceerd. De EU-controleurs constateerden dat de randvoorwaarden en de financiering van plattelandsontwikkeling tot dusverre een positieve impact hebben gehad wat betreft het ondersteunen van de beleidsdoelstellingen inzake verbetering van de waterkwantiteit en -kwaliteit, maar dat deze instrumenten hun beperkingen hebben waar het gaat om de voor het GLB bepaalde beleidsdoelstellingen en de nog ambitieuzere doelen die in de GLB-

verordeningen voor de periode 2014-2020 zijn gesteld. Voor Nederland geldt echter, dat verreweg het grootste deel van de inspanningen voor het behalen van de KRW-doelen nationaal gefinancierd is, dus buiten het POP2. In het rapport worden de beide Nederlandse meetnetten waarin landbouw aan water wordt gekoppeld als goede voorbeelden van meetnetten genoemd.

Foutenpercentage

In het actieplan vermindering fouten-% ELFPO van februari 2013 is - onder meer naar aanleiding van interne audits - gemeld dat al verschillende acties ingesteld waren, gericht op het verminderen van het foutenpercentage bij de uitvoering van het ELFPO. De in dat plan opgenomen acties waren op moment van schrijven vrijwel allemaal al afgerond of in afrondende fase. Het ging met name om fouten in het kader van administratieve procedures, zoals voor Btw (werkwijze Betaalorgaan is aangepast) en aanbestedingen (werkwijze betaalorgaan is aangepast, voorlichting aan eindbegunstigden is verbeterd). In september 2013 is een update van het actieplan ingediend, waarin is opgenomen dat de nog resterende punten uit het actieplan (vrijwel) afgerond waren.

In 2014 zijn twee updates op het actieplan ingediend. In februari 2014 (2e actualisatie) werd - op basis van de beschikbare gegevens - gemeld, dat er geen sprake was van nieuwe structurele foutenbronnen. Tevens werd gemeld, dat verschillende punten met name relevant zijn voor de (verdere) ontwikkeling van de regelgeving inzake POP3 en dat relevante zaken zijn en worden ingebracht bij de ontwikkeling van het nieuwe plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3).

De Commissie verzocht verder aan te geven, hoe Nederland van plan is om te gaan met "simplified costs". In de rapportage is aangegeven, dat Nederland een groot voorstander is van toepassing van standaardkosten. De wijze van toepassing zou echter sterk afhangen van de toen nog niet beschikbare uitvoeringsbepalingen voor het POP3. Op de twee andere vragen van de Commissie (over werkelijke kosten en aanbestedingen) werd geantwoord, dat daar werkwijzen voor ontwikkeld zijn, die gecontinueerd zullen worden.

In de derde actualisatie van het actieplan, ingediend in september 2014, is door Nederland gemeld, dat 'oude' contracten agromilieubeheer - waarmee problemen bestonden met de controleerbaarheid en uitvoerbaarheid - in 2014 nog altijd doorlopen, waardoor het foutenpercentage negatief beïnvloed wordt (hoger blijft dan het foutenpercentage zou zijn als alleen nieuwe agromilieuverbintenissen onder POP zouden vallen). Tevens is in deze update aangegeven, dat nog steeds onduidelijk is hoe en op welke gronden het foutenpercentage door de Commissie wordt berekend en hoe de Commissie gekomen is tot een geconstateerd foutenpercentage van 5,77%, terwijl uit de ingediende rapportages een fouten-% van 4,42% naar voren komt.

Vermeldt werd verder, dat de constatering uit audits en controlestatistieken op verschillende punten hebben geleid tot (verdere) aanscherpingen in de werkwijze. Zo zijn verbeteringen doorgevoerd in de dossiervorming van het betaalorgaan en zijn de controles door het betaalorgaan aangescherpt. Ook zet het betaalorgaan de lijn door van verbetering van het kennisniveau van de medewerkers door training en workshops. Dit moet o.a. leiden tot duidelijker motivatie van de keuzes voor bijv. de hoogte van de subsidies en het onderscheid tussen niet-EU-subsidiabele en EU-subsidiabele kosten. Ook werden verbeteringen gemeld van de controles op de minimale breedte van de randen bij de pakketten agromilieubeheer en het aanduiden van de percelen bij de aanvragen van probleemgebiedenvergoedingen.

De derde actualisatie vermeldt verder, dat voor het in juli 2014 ingediende POP3 overall en per maatregel een ex ante beoordeling uitgevoerd is op de controleerbaarheid en verifieerbaarheid, voor zover de concrete vormgeving van de

maatregelen bekend was. Alle maatregelen moeten echter nog omgezet worden in concrete nationale regelgeving. Afgesproken is, dat na die omzetting nogmaals een ex-ante beoordeling van controleerbaarheid en verifieerbaarheid zal worden uitgevoerd.

Speciaal verslag Europese Rekenkamer over foutenpercentages

De Europese Rekenkamer heeft onderzoek gedaan naar het foutenpercentage bij de uitvoering van subsidiemaatregelen in het kader van het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO). Zoals is aangegeven in de Raadsconclusies van de Landbouw- en Visserijraad van 15 en 16 december 2014 (EU-doc 16229/14) vreest de Raad dat het halen van de 2-procent norm niet realistisch is voor het plattelandsontwikkelingsbeleid. Het risico op fouten bij het plattelandsbeleid is relatief hoog, vooral omdat het gaat om maatwerkmaatregelen, die zijn afgestemd op de regio's, en omdat het zeer diverse, vaak relatief kleine maatregelen betreft. Zoals ook erkend door de Raad, moet er gezocht worden naar een balans tussen het verwezenlijken van beleidsdoelstellingen enerzijds en de rechtmatigheid van de uitgaven anderzijds. Er moet oog zijn voor het evenwicht tussen evenredigheid van kosten voor de lidstaten en de verwachte voordelen van de bescherming van de financiële belangen van de Europese Unie. Het rapport van de Europese Rekenkamer verschijnt begin 2015 en wordt met belangstelling tegemoet gezien.

2.4 Overleg met de Europese Commissie

In het kader van de voorbereiding en goedkeuringsprocedure van het nieuwe plattelandsontwikkelingsprogramma is regelmatig overleg gevoerd met de Europese Commissie.

Jaarlijks onderzoekt de Europese Commissie op grond van art. 83 van Verordening (EG) 1698/2005 de resultaten van het Plattelandsontwikkelingsprogramma aan de hand van het Jaarverslag over de uitvoering. Door de drukke werkzaamheden bij de Commissie rond de goedkeuring van de nieuwe plattelandsontwikkelingsprogramma's, kon dit voortgangsoverleg deze keer niet eerder dan op 12 februari 2015 plaatsvinden. Het overleg over het Jaarverslag 2013 heeft plaatsgevonden in Brussel. Op de agenda stonden de volgende inhoudelijke onderwerpen: voortgang van het programma, ondervonden problemen, monitoring en ongoing evaluatie van het programma, inclusief bijeenkomsten CvT, communicatie-activiteiten, controlebevindingen, aanpassingen in het programma, aanpassingen NPS. Evenals in 2012 heeft de Commissie aandacht gevraagd voor de vermindering van het fouten-% bij ELFPO.

2.5 Technische Bijstand

In het kalenderjaar 2014 is € 185.265 gedeclareerd op Technische Bijstand. Een bedrag van € 99.637 betreft de kosten voor het Nationaal Plattelandsnetwerk. De overige uitgaven betreffen communicatie en evaluatie (€ 85.628).

Bij wijziging 2014-1 is ondersteuning van activiteiten voor de voorbereiding van POP3 mogelijk gemaakt.

2.5.1 Technische Bijstand: communicatie

De uitgaven op Technische Bijstand voor communicatie hadden met name betrekking op de website www.netwerkplatteland.nl.

2.5.2 Technische Bijstand: Nationaal Plattelandsnetwerk

De kosten van de ondersteuning van het Plattelandsnetwerk worden betaald uit het budget voor Technische Bijstand. Voor het Plattelandsnetwerk was voor de totale programmaperiode een bedrag van € 2 miljoen aan EU-middelen gereserveerd. Rijk en provincies zetten eveneens gezamenlijk in totaal € 2 miljoen in voor het Netwerk. Het contract voor ondersteuning van het Netwerk Platteland liep tot 31-12-2013. In 2014 zijn voor de gewenste continuïteit maatregelen genomen om de website www.netwerkplatteland.nl actueel en bruikbaar te houden.

Onderstaande tabel bevat een overzicht van de uitgaven (ex. BTW) voor het Nationaal Plattelandsnetwerk t/m 2014 uitgesplitst naar:

- het bedrag dat is gebruikt voor de structuur die nodig is om het netwerk te beheren; (onderdeel C);
- het bedrag dat gebruikt is voor het uitvoeren van het actieplan (onderdelen A, B en D).

Projectonderdeel	Begrote kosten (€) totale programmaperiode	Reeds gedeclareerd (€) tot en met 2013	Gedeclareerd (€) 2014
A Directe uitvoeringstaken	1.316.519	1.292.651	23.868
B Facilitatie en uitvoering netwerk	460.047	412.452	47.595
C Beheer en structuur netwerk	572.612	540.227	32.385
D Directe uitvoering in de regio	1.012.168	951.325	60.843
Totaal excl. BTW	3.361.346	3.196.656	164.690

NB: door afrondingsverschillen niet altijd precies gelijk aan optelling!

2.5.3 Procedures voor oprichting en beheer Nationaal Plattelandsnetwerk

Iedere Europese lidstaat is op basis van Plattelandsverordening (EG) 1698/2005 verplicht om een Nationaal Plattelandsnetwerk in te richten. Het Nederlandse Netwerk heeft een brede doelstelling, die zich niet alleen richt op de plattelandsontwikkeling in het kader van POP2, maar op het hele beleidsveld van de Agenda Vitaal Platteland. Het Netwerk wordt deels gefinancierd uit het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling en deels uit bijdragen van Rijk en provincies.

De combinatie ETC/CLM c.a. leverde tot 31-12-2013 het Netwerkteam, dat een verbindingsfunctie had, gebiedsgroepen ondersteunde en het opzetten van integrale en innovatieve plannen stimuleerde. De beleidsmatige aansturing van het Netwerkteam geschiedde door vertegenwoordigers van het Ministerie van EZ en de provincies.

2.5.4 Activiteiten Netwerk Platteland in 2014

In 2014 is het netwerkteam van ETC nog ingeschakeld om de website www.netwerkplatteland.nl actueel en operationeel te houden. Via deze website zijn o.a. de ervaringen en evaluaties van het Netwerk ETC/CLM in de POP2-periode toegankelijk gemaakt. De website werd verder actueel gehouden met de ontwikkelingen rond het nieuwe programma. Voor de Europese instellingen die de plattelandsnetwerken van de lidstaten ondersteunden, was 2014 een overgangsjaar met minder activiteiten.

Rijk en de provincies hebben besloten de ondersteuning van het Nationaal Netwerk in de nieuwe periode 2014 – 2020 bij het Regiebureau POP onder te brengen. De

praktische uitwerking van deze Network Support Unit (NSU) is in 2014 gestart. De NSU gaat het Netwerk Platteland in de nieuwe programmaperiode faciliteren door informatie, inspiratie en inhoudelijke en financiële steun te bieden, zodat het Netwerk de door de Europese Unie geformuleerde doelen kan behalen.

In 2014 is begonnen met het formuleren van een communicatie- en netwerkstrategie voor de nieuwe periode. In september is een eerste bijeenkomst georganiseerd met 25 potentiële knooppunten in het netwerk, in dit geval personen die of in hun professie of hun enthousiasme voor het platteland een actieve bijdrage aan het netwerk kunnen leveren. Er is een denkwandeling gemaakt van The Grounds, de duurzaamheidshub op luchthaven Schiphol, naar een boerenbedrijf in de Haarlemmermeer. Na een aantal presentaties van deelnemers zijn de ideeën en suggesties verzameld en besproken. Deze ervaringen en concrete voorstellen worden in de communicatie- en netwerkstrategie verwerkt.

Er zijn in 2014 diverse gesprekken gevoerd, regelmatig gecombineerd met een bezoek aan een provincie of project, ter oriëntatie en voorbereiding op de rol van NSU. LEADER verdient hierbij speciale vermelding omdat dit initiatief ondertussen zo goed is ingeburgerd in de Nederlandse plattelandspraktijk, dat het levende en actieve netwerken heeft opgeleverd. Lange ervaring, herkenbaarheid van de trekkers en het bottom-up principe van de regeling hebben daaraan bijgedragen.

2.5.5 Europees Innovatie Partnerschap

Het Europees Innovatie Partnerschap Agri (EIP-agri) is een nieuw initiatief van de Europese Commissie, dat erop gericht is innovaties van (in de eerste plaats agrarische) ondernemers, meer kans te geven door ze te verbinden met kennis en ervaring die deze ondernemers niet zelf kunnen mobiliseren. Er is een koppeling gemaakt tussen de Europese onderzoeksbudgetten Horizon 2020 en de plattelandontwikkelingsprogramma's waarbij praktijkvragen leidend zijn. In POP3 is een budget opgenomen voor operationele groepen die een innovatie willen starten of verder brengen. In 2014 hebben verschillende activiteiten plaatsgevonden ter voorbereiding van de start van deze operationele groepen. Er is deelgenomen aan studie- en voorlichtingsbijeenkomsten van het Vlaams Ruraal Netwerk en DG Agri van de Europese Commissie en het European Evaluation Network for Rural Development om de kennis en informatie later in het Netwerk te kunnen zetten.

De Europese Commissie organiseerde EIP-bijeenkomsten waarvoor relevante partijen uit de lidstaten waren uitgenodigd. Twaalf deelnemers uit Nederland namen deel aan een bijeenkomst in Praag. In oktober is een vervolgbijeenkomst georganiseerd voor 80 deelnemers, die waren uitgenodigd via de in Praag aanwezige vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties. Dit had een olievlekwerking naar diversiteit in doelgroepen, expertise en innovatiethema's. In december is een bijeenkomst georganiseerd voor 150 belanghebbenden en belangstellenden in samenwerking met RVO en de Directie Agrokennis van EZ. Hier stond tevens de relatie van EIP-Agri en het onderzoeksbudget Horizon 2020 centraal.

2.6 Voorlichting en publiciteit

2.6.1 Inleiding

In het communicatieplan POP2 (bijlage 7 bij het programma) staat voor de hele programmaperiode beschreven welke communicatieactiviteiten uitgevoerd zullen worden.

Het communicatieplan bevat activiteiten die gericht zijn op:

- de direct betrokkenen bij POP2 (provinciale POP-coördinatoren, vertegenwoordigers EZ, Betaalorgaan, het maatschappelijk veld, semi-overheden, belangengroepen);
- het grote publiek (potentiële aanvragers, burgers).

Voor de uitvoering van sommige activiteiten is het Regiebureau POP verantwoordelijk, voor andere de provincies en het RvO.

In de volgende paragraaf wordt de stand van zaken van de communicatieactiviteiten in het kader van POP2 beschreven. Eerst komen de activiteiten van het Regiebureau POP aan de orde, en vervolgens die van het RvO en de provincies.

2.6.2 Beschrijving van activiteiten en resultaten

Regiebureau POP

Europa Kijkdagen

De permanente vertegenwoordiging van de Europese Commissie in Den Haag organiseert samen met het ministerie van EZ en de managementautoriteiten van de structuurfondsprogramma's jaarlijks de Europa Kijkdagen. Op deze kijkdagen kan iedereen Europese projecten bezoeken. Doel van de kijkdagen is om meer bekendheid te geven aan de investeringen van de Europese Unie in combinatie met de Rijksoverheid en provinciale overheden en om een beeld te geven van de resultaten en effecten, die daarmee worden bereikt. In 2012 is door de provincies en het ministerie van EZ besloten met het POP2 deel te gaan nemen aan de Europa Kijkdagen. Ook in 2014 is deelgenomen.

In 2014 konden in totaal circa 25 POP2 projecten worden bezocht. Uit de evaluatie van de kijkdagen komt naar voren dat het aantal bezoekers van de POP-projecten wisselend was. Bij verscheidene projecten is sprake geweest van aandacht in lokale en/of regionale pers. Deze projecten zijn redelijk tot goed bezocht. Rekening houdend met de leerpunten uit 2014, zal ook in 2015 vanuit het POP2 worden deelgenomen aan de Europa Kijkdagen.

Op de website www.europaomdehoek.nl staat de informatie over de deelnemende projecten. Deze website is in 2014 door een paar duizend unieke bezoekers geraadpleegd.

Website

Op de website van het Regiebureau POP is de informatie over POP2 up to date gehouden. Omdat het programma in de afrondende fase zit, wordt met name gecommuniceerd over de resultaten en de programmawijzigingen.

Het POP3 document is via een internetconsultatie voorgelegd. Daarop is een aantal reacties gekomen die verwerkt zijn.

Het Network Support Unit (NSU) van het Netwerk Platteland is ondergebracht bij het Regiebureau POP en bevond zich in 2014 in de opstartfase. De website www.netwerkplatteland.nl is in verband met de gewenste continuïteit in 2014 daarom nog onderhouden door ETC, een van de partners in de vorige NSU.

Conferenties en overige bijeenkomsten

Deelnemers vanuit Nederland zijn aanwezig geweest bij verschillende seminars en conferenties, met name bijeenkomsten in het kader van GLB 2014-2020/POP3, zoals POP3 - stakeholdersbijeenkomsten, bijeenkomsten in Brussel over onder meer financiële instrumenten en bijeenkomsten over opzet en gebruik van het EIP.

Daarnaast zijn ook bijeenkomsten georganiseerd over het nieuwe stelsel Agrarisch Natuurbeheer, casestudies Agrarisch Natuurbeheer, studies monitoring en evaluatiesystemen en de nieuwe staatssteunkaders.

Provincies en www.rvo.nl

De communicatie over POP2 is bij de meeste provincies geïntegreerd in de communicatieplannen voor de Meerjarenprogramma's Landelijk Gebied/het ILG. De provincies en RvO benutten bij de communicatie rond de regelingen van het POP2 en het landelijk gebied over het algemeen alle communicatiekanalen die hen ter beschikking staan, variërend van publicatiebladen, digitale nieuwsbrieven, websites, regionale (en landelijke) pers, brochures, magazines, informatiebijeenkomsten, en conferenties over plattelandsontwikkeling of aanverwante thema's.

Op 26 augustus 2014 is het DR-loket vervangen door mijn.rvo.nl. Ook via de website van RvO (www.rvo.nl) is veel van de genoemde informatie van RvO te vinden.

Het jaar 2014 was duidelijk een overgangsjaar, waarbij in de communicatie al veel aandacht werd besteed aan de voorbereiding van het nieuwe programma.

3. Monitoring en evaluatie

Verordening (EG) nr. 1698/2005, artikel 82, lid 2d

Een beknopt overzicht van de werkzaamheden op het gebied van evaluatie tijdens de uitvoering conform artikel 86, lid 3.

3.1 Evaluaties

In het kader van de ontwikkeling van het nieuwe plattelandsontwikkelingsprogramma POP3 is de uitgangssituatie beschreven en vastgelegd tbv. de SWOT-analyse. Tevens is de ex-ante evaluatie van het POP3 (deels) uitgevoerd.

3.2 Jaarverslag over de uitvoering 2013

Iedere lidstaat moet jaarlijks uiterlijk op 30 juni een jaarverslag over de uitvoering POP2 in het voorafgaande jaar indienen bij de Europese Commissie. Het jaarverslag over 2013 werd opgesteld door het Regiebureau POP, op basis van gegevens van het betaalorgaan RVO, provincies en beleidsdirecties van het Ministerie van EZ.

In het Jaarverslag wordt na een beschrijving van de algemene omstandigheden (hfdst. 1) en het programmamanagement (hfdst. 2), aangegeven welke activiteiten er in 2012 verricht zijn op het gebied van de evaluatie tijdens de uitvoering (hfdst. 3). In de hoofdstukken 4 tot en met 6 wordt vervolgens de stand van zaken met betrekking tot de financiële uitvoering van het programma, de doorgevoerde wijzigingen en de vorderingen met het programma beschreven.

Belangrijkste punten uit het Jaarverslag over de uitvoering 2013:

- Over de gehele linie van het programma blijven bestedingen en doelbereiking achter.
- De budgetrealisatie tot en met december 2013 (= gedeclareerd ELFPO-bedrag in vergelijking met het ELFPO-budget voor de **gehele** programmaperiode) is als volgt:

	Realisatie t/m 2013 incl. Health Check
As 1	55 %
As 2	86 %
As 3	76 %
As 4	75 %

- Wat betreft de outputindicatoren geldt eveneens dat de realisatie achterloopt ten opzichte van de gewenste voortgang. In as 1 is het aantal gesteunde acties toegenomen tot bijna 60% van de streefwaarde, maar het totale investeringsvolume komt nog niet verder dan 25% van de streefwaarde. Voor as 2 geldt dat sommige maatregelen nog altijd achterblijven (216, 221), bij 214 is het aantal contracten in 2013 beperkt toegenomen (tot 64% van de streefwaarde), de gesteunde oppervlakte is aanzienlijk meer dan de streefwaarde. Ook bij as 3 zijn sommige maatregelen nog weinig tot uitbetaling gekomen, positieve uitzonderingen zijn 313 en 323. Bij 313 ligt het aantal gesteunde projecten ruim boven de streefwaarde, bij 323 is 95% van de streefwaarde gesteunde projecten inmiddels behaald. Voor as 4 geldt, dat voor maatregel 421 (Uitvoering van samenwerkingsprojecten) en 431 (Beheer van de plaatselijke groep e.v.) nog nauwelijks betalingen gedaan zijn en ook nog nauwelijks doelstellingen zijn bereikt. Maatregel 41 (Uitvoering van plaatselijke

ontwikkelingsstrategieën) loopt goed: er is inmiddels bijna 80% van het geprogrammeerde budget besteed. Voor de indicatoren (totale oppervlakte en het totale inwonertal) van maatregel 411 zijn de streefwaarden ruimschoots gehaald.

- Geconcludeerd wordt dat het betalingspercentage voor alle vier assen té laag blijft. De enige as met een redelijk betalingspercentage is as 2 met een uitputting van 86%. De lage percentages bij de andere assen blijven aanleiding geven tot zorg.
- Voor vrijwel het volledige beschikbare budget zijn verplichtingen aangegaan. Op verschillende maatregelen is sprake van overcommitting. De verplichtingen zullen uiterlijk medio 2015 tot uitbetaling moeten komen. Zorgpunt blijft of de aangegane verplichtingen tijdig tot betaling zullen leiden.

Het Jaarverslag over de uitvoering voor 2013 is ingediend op 25 juni 2014. In haar schriftelijke reactie van 20 augustus 2014 heeft de Europese Commissie een zestal vragen over het verslag gesteld. Drie daarvan betroffen reken- en type-fouten. Eén grafiek bleek verwisseld te zijn. Verder vroeg de Commissie meer toelichtende tekst over het niet-openstellen van de maatregelen 123 en 133 en op de alternatieve resultaatsindicatoren. Het verslag is met de gevraagde correcties en aanvullingen opnieuw ingediend op 24 oktober 2014 en uiteindelijk goedgekeurd op 20 januari 2015. Het is vervolgens besproken in het formele jaarlijkse overleg met de Europese Commissie op 12 februari 2015 (zie §2.4).

3.3 Samenvattend verslag 2014

Conform artikel 13 van Vo 1698/2005 is het 3e samenvattend verslag ingediend bij de Commissie op 29 september 2014. Hierin wordt de voortgang van de uitvoering van de plattelandsstrategie weergegeven. De goedkeurende brief werd door de EC verzonden op 30 januari 2015. Geen verder opmerkingen werden gemaakt in de brief.

3.4 Evaluatie tijdens de uitvoering

3.4.1 Belangrijkste activiteiten

Evenals in 2013 ging in 2014 een groot deel van aandacht uit naar de voorbereiding op de volgende programmaperiode. Daarbij werd speciaal aandacht besteedt aan het in praktijk brengen van de lessen uit de huidige periode, bijv. op het gebied van de dataverzameling en -registratie. Het streven blijft daarbij gericht op het optimaal gebruiken van reeds binnen Nederland bestaande systemen boven het ontwikkelen van nieuwe systemen. Ook is in 2014 de ex-ante evaluatie van het volgende programma grotendeels uitgevoerd. Vanuit Nederland is deelgenomen aan een aantal workshops en themabijeenkomsten over de komende programmaperiode.

3.4.2 Het systeem voor monitoring en evaluatie

Het Regiebureau POP coördineert de monitoring en evaluatie van het POP2 en de activiteiten die in dat kader worden uitgevoerd. Er zijn verschillende partijen (permanent of tijdelijk) bij betrokken. Bijlage 6 van dit jaarverslag bevat een overzicht per rapportage/activiteit sinds de start van de huidige programmaperiode. Voor het nieuwe programma wordt gewerkt aan een Handboek Monitoring en Evaluatie.

3.4.3 Ex ante evaluatie POP3

De voorbereiding van de ex-ante evaluatie van het plattelandsontwikkelingsprogramma 2014-2020 (POP3) is in 2012 gestart. De aanbesteding van deze evaluatie met de strategische milieubeoordeling is op 5 maart 2013 gepubliceerd. Op 19 juni 2013 is de opdracht definitief gegund aan het consortium van Ecorys Nederland B.V

met Grontmij Nederland b.v. voor de Strategische Milieu Beoordeling (SMB). De opdracht eindigde formeel met de goedkeuring van het POP3. Oplevering van de ex-ante evaluatie en SMB vond dus uiteindelijk plaats in het 1e kwartaal 2015.

Zorgpunt bij openbare aanbestedingen van evaluaties voor plattelandsontwikkeling blijft het geringe aantal geschikte inschrijvingen. Bij overleggen in Europees verband (focusgroep bijeenkomsten met de Helpdesk voor monitoring en evaluatie, Evaluation Expert Committee) blijkt dit probleem ook bij andere lidstaten te bestaan. Blijkbaar is er maar een kleine groep adviesbureaus die aan de specifieke eisen voor deze evaluaties kan voldoen. Dit beperkt ook de mogelijkheden tot variatie bij kleinere opdrachten onder de aanbestedingsdrempel.

3.4.4 Coördinatie met stakeholders

Ter versterking van het evaluatienetwerk in Nederland functioneert rond de Nederlandse vertegenwoordiging in het Evaluation Expert Committee een contactgroep om de informatie-uitwisseling met het comité in beide richtingen te bevorderen. Deze contactgroep is in 2014 gecontinueerd. Vanwege het grote aantal specifieke overleggen, zowel binnen de lidstaat als in Europees verband, zijn er geen aparte bijeenkomsten van deze contactgroep geweest. Ook vanuit het Netwerk Platteland zijn activiteiten ontwikkeld in de richting van monitoring en evaluatie ten behoeve van de plaatselijke groepen en van de as-4 projecten.

3.4.5 Ondernomen en lopende evaluatieactiviteiten

Aanvullende studies

In 2014 is een begin gemaakt met de verdere uitwerking van Hoofdstuk 8 van het POP3 (Monitoring en Evaluatie). Dit moet o.a. leiden tot een in 2015 af te ronden Handboek Monitoring en Evaluatie POP3.

Afstemming met andere evaluaties

In de Algemene wet bestuursrecht is in artikel 4.24 opgenomen, dat als een subsidie op een wettelijk voorschrift berust, ten minste eenmaal in de vijf jaren een verslag gepubliceerd wordt over de doeltreffendheid en de effecten van de subsidie in de praktijk. Verder is op 31 augustus 2012 de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek gepubliceerd. Deze geeft aan (art. 3) dat al het beleid dat valt onder de beleidsartikelen in de (Rijks-) begroting periodiek (bijvoorbeeld eens per vier jaar en ten minste eens in de zeven jaar) wordt geëvalueerd in een beleidsdoorlichting. De regeling is in werking getreden op 1 januari 2013. De eerste resultaten hiervan zijn zichtbaar geworden in de bijlage bij de EZ-begroting. Teneinde dubbelingen te voorkomen en zoveel mogelijk gebruik te kunnen maken van beschikbaar materiaal, wordt gezocht naar aansluitingen op deze nationale evaluatiesystematiek. Hiermee wordt tevens rekening gehouden bij de voorbereiding van de Ex post evaluatie van het lopende programma.

3.4.6 Dataverzameling en –analyse

Systemen voor dataverzameling en –management

De workflow van data verschilt per rapportage en activiteit. In het algemeen coördineert het Regiebureau POP de monitoring en evaluatie. Het Regiebureau is eindverantwoordelijk voor het opstellen en indienen van de rapportages die voortvloeien uit de plattelandsverordening. De kwantitatieve gegevens uit het subsidieverleningsproces worden opgeslagen in de databases van Betaalorgaan RVO. Kwalitatieve informatie over de voortgang van het programma wordt aangeleverd door het ministerie van EZ (as 1) en de provincies (as 2,3 en 4). Het LEI beschikt verder over een veelheid aan onderzoeksgegevens waaruit geput kan worden voor verschillende rapportages en het actualiseren van indicatoren.

Door de samenvoeging van beide betaalorganen in de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland is het proces van het aanleveren van gegevens voor o.a. het jaarverslag vereenvoudigd.

Jaarlijkse visitatie

Jaarlijks visiteert het Regiebureau POP in het voor- en najaar alle regelingseigenaren van POP2 (provincies en ministerie van EZ) en het betaalorgaan om een actueel en zo nauwkeurig mogelijk beeld te krijgen van de financiële stand van zaken en eventuele knelpunten te signaleren. Deze informatie is o.a. basis voor de voorgestelde notificaties.

3.4.7 Netwerkactiviteiten

Naast de bij 3.3.4 genoemde contactgroep voor monitoring en evaluatie is vanuit Nederland deelgenomen aan enkele door de Europese Commissie georganiseerde activiteiten voor de voorbereiding van de volgende programmaperiode. Er waren echter weinig activiteiten omdat het contract met de ondersteunende organisatie hiervoor, afgelopen was. De Commissie heeft in 2014 een nieuwe ondersteuner voor het Europese Plattelands Netwerk gecontracteerd. Hieronder vallen ook de activiteiten voor monitoring en evaluatie. De opstartfase voor dit contract liep door tot begin 2015. Nieuwe activiteiten zullen pas weer in 2015 gestart worden. Waar mogelijk wordt naar deelname vanuit Nederland gestreefd.

Zorgpunt blijft de complexiteit van de verplichte monitoring en evaluatie. De door alle partijen gewenste vereenvoudiging is nog niet van de grond gekomen. Afstemming van reacties op voorstellen van de EC en onderlinge uitwisseling van informatie zijn daarom kernpunten bij de contacten met o.a. de andere lidstaten.

4. Financiële uitvoering van het programma

Verordening 1698/2005, artikel 82, lid 2c

De financiële uitvoering van het programma, waarbij per maatregel een overzicht van de uitgaven van betalingen aan begunstigden wordt gegeven.

4.1 Beschikbaar budget en declaraties

Nederland had tot en met 2011 de beschikking over een EU-kasbudget van €394 mln., voor de jaren 2012 en 2013 is respectievelijk €96 mln. en €103 mln. beschikbaar, in totaal was voor de periode 2007 tot en met 2013 een bedrag van €593 mln. beschikbaar. Het budget dat in een bepaald jaar ('jaar N') beschikbaar komt, moet op basis van de N+2-regel uiterlijk twee jaar later zijn betaald aan de eindbegunstigden en gedeclareerd bij de EU. Voor alle jaartranches tot en met 2011 is dit gelukt: deze zijn op tijd en volledig gerealiseerd. Per 1 januari 2015 is in totaal ca. €535 mln. aan ELFPO-middelen uitbetaald en gedeclareerd. De verdeling hiervan over de kalenderjaren is als volgt:

2006:	€	0,3 miljoen
2007:	€	20,5 miljoen
2008:	€	26,1 miljoen
2009:	€	47,8 miljoen
2010:	€	73,9 miljoen
2011:	€	66,2 miljoen
2012:	€	100,5 miljoen
2013:	€	97,1 miljoen
2014:	€	102,1 miljoen

In 2014 is dus de hoogste jaartranche tot nu toe gedeclareerd.

De declaratie is als volgt over de assen verdeeld:

As	Beschikbaar 2007-2013 (miljoen €)	Realisatie t/m 2014 (miljoen €)	Realisatie t.o.v 2007-2013 (%)
As 1 Versterking concurrentievermogen land- en bosbouwsector	170	138	81
As 2 Verbetering milieu en platteland	214	211	99
As 3 Leefbaarheid en diversificatie	148	132	89
As 4 Uitvoeren Leader-aanpak	58	51	88
Technische bijstand	3	3	82
Totaal	593	535	90

4.2 Betalingen bezwaar en beroep

In 2013 hebben er geen betalingen plaatsgevonden op grond van uitspraken in het kader van bezwaar- en beroepschriften over beschikkingen uit de voorgaande periode (POP1).

4.3 Hergebruik van steun (art. 33 Vo (EG) nr. 1290/2005)

Middelen die in overeenstemming met artikel 33 van Verordening (EG) nr. 1290/2005 worden teruggevorderd, worden heringezet op dezelfde maatregel als waaronder zij oorspronkelijk verstrekt zijn. Deze vorderingen worden jaarlijks aan de Europese Commissie verantwoord bij de jaaraangifte (Overzichtsbijslagen III en IIIA). Over het kalenderjaar 2014 betreft het 2610 terugvorderingen voor een totaal bedrag van € 876.484.

Ontvangen terugvorderingen cf. art.33 (EG) Vo.1290/2005

Maatregel	Aantal	Bedrag (€)
121	1	8.798
124	2	29.314
212	436	85.422
214	2.171	752.950
Totaal	2.610	876.484

4.4 Overzicht van uitgaven in 2014 in verhouding tot de geprogrammeerde uitgaven

Voor een overzicht van uitgaven in 2014 in verhouding tot de geprogrammeerde uitgaven wordt verwezen naar tabblad G5 van Bijlage 1: 'Tabellen met gemeenschappelijke indicatoren voor het toezicht op en de evaluatie van de programma's voor plattelandsontwikkeling: Outputindicatoren'.

4.5 Financiële wijzigingen en notificaties

In 2010 heeft het CvT ingestemd met een procedurevoorstel van het Regiebureau POP om snel te kunnen ingrijpen bij een dreigende onderbesteding van Europese middelen. Op basis van dit voorstel zijn in 2014 de volgende aanpassingen van het POP2 voorgesteld:

- verschuiving van middelen binnen de assen, te weten
  - * binnen as 1 van maatregel 111, 121 en 132 naar maatregel 124; en van 111HC en 124HC naar 121HC
  - * binnen as 3: van 311, 312, 321 en 322 naar 313 en 323
  - * binnen as 4: van 411, 412 en 421 naar 413 en 431
- verschuiving van middelen tussen de assen 1 en 2 (van maatregel 125 naar maatregel 214) + verschuiving van middelen van maatregel 216/216HC naar 214/214HC.

Na accordering resp. mandatering door het CvT zijn de aanpassingen ter goedkeuring voorgelegd aan de Europese Commissie in notificatie 2014-1 (zie §5.1).

5. Wijzigingen POP en NPS

In hoofdstuk 2 Programmamanagement kwamen de bij de uitvoering van het programma ondervonden problemen en de in dat kader getroffen maatregelen al aan de orde. Hierbij kwamen ook onderdelen van notificaties ter sprake. Hoofdstuk 5 gaat inhoudelijk in op de in 2014 goedgekeurde en/of ingediende notificaties. Ook het wijzigen van de Nationale Plattelandsstrategie wordt in dit hoofdstuk behandeld.

5.1 Notificaties

5.1.1 Notificatie 2013-3

Op 3 oktober 2013 is notificatievoorstel 2013-3 bij de Europese Commissie ingediend. Naar aanleiding van vragen van de Commissie hierover is op 19 december 2013 vervolgens een aangepaste versie ingediend, die op 21 januari 2014 is aanvaard.

5.1.1 Notificatie 2014-1

Op 24 juni 2014 is notificatievoorstel 2014-1 bij de Europese Commissie ingediend. Zij is op 14 oktober 2014 door de Commissie geaccepteerd. Deze notificatie betrof:

- verschuiving van middelen binnen de assen 1 en 2
- verschuiving van middelen tussen de assen 1 en 2/3
- aanpassing van de tekst in het programmadocument over Technische Bijstand, waardoor voorbereidende activiteiten voor de voorbereiding van de plaatselijke groepen onder POP3 mede vanuit Technische Bijstand POP2 gefinancierd kunnen worden.

5.2 Nationale Plattelands Strategie

Onder meer in samenhang met notificatievoorstel 2011-2 is in januari 2012 een aanpassing van de NPS voorgesteld. Daarna is in november 2012 een nieuwe versie van de NPS ingediend. In 2014 zijn evenals in 2013, geen aanpassingen van de NPS voorgesteld.

6. Vorderingen met het programma

Verordening 1698/2005, artikel 82, lid 2b

De aan de hand van output- en resultaatindicatoren aangegeven vorderingen met het programma in het licht van de vastgestelde doelstellingen.

6.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de uitvoering van het programma in 2014. De voortgang van de onderscheiden maatregelen wordt per as van het programma nagegaan.

De analyse steunt op drie indicatoren:

- *Inputindicatoren*: deze beschrijven de inzet van de ELFPO-middelen binnen POP2; zij meten de voortgang in termen van betalingen aan de eindbegunstigden.
- *Outputindicatoren*: deze meten de gerealiseerde activiteiten per maatregel van het POP2; die activiteiten vormen de eerste stap naar het realiseren van de operationele doelen.
- *Resultaatindicatoren*: deze indicatoren brengen de directe en onmiddellijke effecten van de maatregelen in beeld.

De financiële voortgang belicht alleen de benutting van de ELFPO-middelen. Voor de benutting van nationale middelen wordt verwezen naar hoofdstuk 4 over de financiële uitvoering. De voortgang van de output heeft betrekking op de huidige programmaperiode. De volgende paragrafen beschrijven de voortgang per as. Het hoofdstuk wordt afgesloten met conclusies.

6.2 Voortgang As 1: versterking concurrentievermogen land- en bosbouwsector

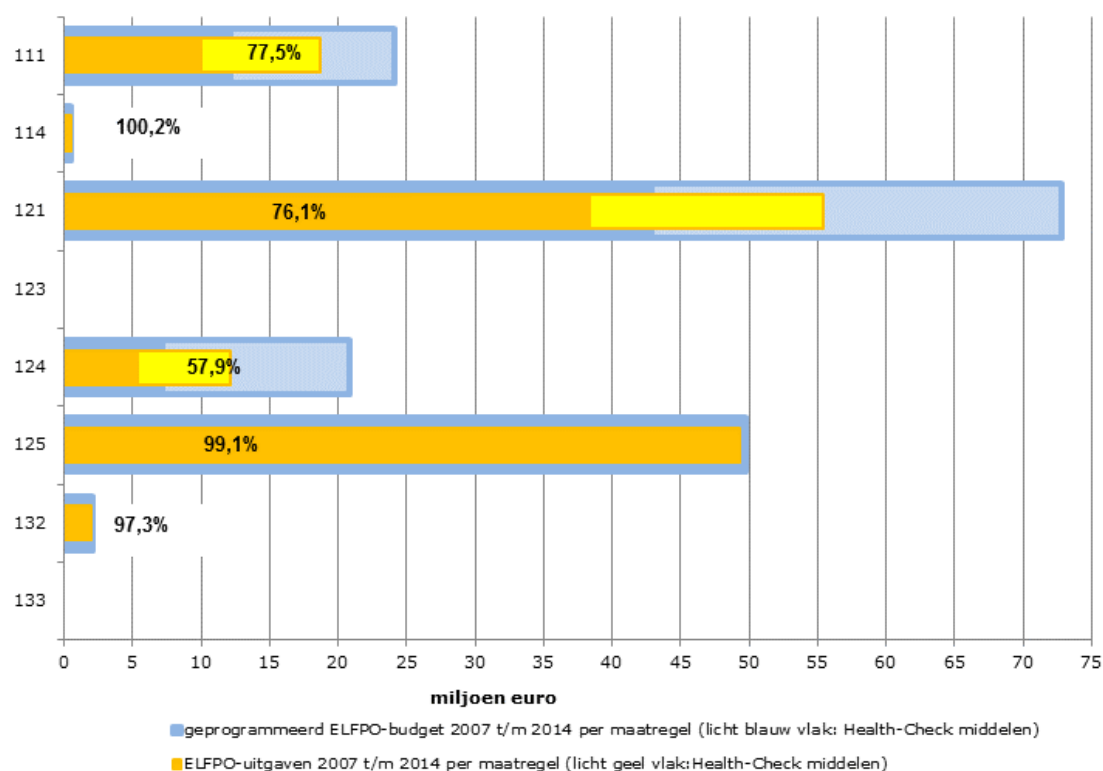
As 1 van POP2 bestaat uit de volgende maatregelen:

- 111: Acties op het gebied van beroepsopleiding en voorlichting;
- 114: Gebruik adviesdiensten;
- 121: Modernisering landbouwbedrijven;
- 123: Verhoging van de toegevoegde waarde van land- en bosbouwproducten;
- 124: Samenwerking voor de ontwikkeling van nieuwe producten, procedés en technologieën in de landbouw-, de voedings- en de bosbouwsector;
- 125: Infrastructuur voor de ontwikkeling en aanpassing van land- en bosbouw;
- 132: Deelname door landbouwers aan voedselkwaliteitsregelingen;
- 133: Activiteiten op het gebied van voorlichting en afzetbevordering.

6.2.1 Financiële voortgang As 1

De ELFPO-betalingen voor de maatregelen van As 1 als geheel liggen eind 2014 op circa 81% van het geprogrammeerde budget. Het betalingsniveau verschilt per maatregel (figuur 6.1). De hoogste betalingen zijn gedaan voor maatregel 121 (modernisering), maatregel 125 (infrastructuur) en 111 (opleiding en voorlichting). Bij de maatregelen 111, 121 en 124 is nog een aanzienlijk deel van het geprogrammeerde budget niet betaald. Dit betreft vooral de aanvullingen met HC-middelen.

Figuur 6.1: As 1: geprogrammeerde ELFPO-middelen POP2, ELFPO-uitgaven en betalingspercentage per maatregel

De maatregelen 123 (verhoging toegevoegde waarde van land- en bosbouwproducten) en 133 (activiteiten rond voorlichting en afzetbevordering) zijn niet opengesteld en hebben daarom niet tot betalingen geleid.

6.2.2 Voortgang Outputindicatoren As 1 per maatregel

De relevante outputindicatoren van de maatregelen in As 1 zijn vermeld in tabel 6.1. De mate van uitvoering wordt hieronder per maatregel nader toegelicht.

Tabel 6.1 Realisatie en streefwaarden van outputindicatoren As 1

Maatregel	Outputindicator	Gerealiseerd in 2014	Gerealiseerd 2007 -2014	Streefwaarde 2007-2014	Mate van uitvoering (%)
111	Aantal deelnemers aan een opleiding	17.708	148.178	16.200	915%
	Aantal ontvangen opleidingsdagen	372	46.695	45.400	103%
114	Aantal gesteunde landbouwers	0	1.992	2.500	80%
121	Aantal gesteunde landbouwbedrijven	668	3.723	4.700	79%
	Totaal investeringsvolume (x mln. EUR)	84	559	1.377	41%
124	Aant. gesteunde samenwerkingsinitiatieven	26	197	170	116%
125	Aantal gesteunde concrete acties	28	258	400	65%
	Totaal investeringsvolume (x mln. EUR)	33	110	198	55%
132	Aantal gesteunde landbouwbedrijven	0	863 (POP2) + 1.342 (POP1)	1.500	147%
133	Aantal gesteunde acties	0	0	0	0

Maatregel 111: Acties op gebied van beroepsopleiding en voorlichting

De doelstelling van deze maatregel is het vergroten van inzicht, kennis en vaardigheden van mensen die in de landbouw-, bosbouw- of voedselsector werken. In 2014 hebben bijna 18.000 mensen uit deze sectoren een opleiding gevolgd. Het totaal in de periode 2007-2014 komt hiermee op bijna 150.000 deelnemers. De streefwaarde is hiermee ruim overschreden. Het aantal ontvangen opleidingsdagen ligt net iets boven de streefwaarde van de programmaperiode.

Maatregel 114: Gebruik adviesdiensten

De subsidie draagt bij aan de bekostiging van adviesdiensten voor agrarische ondernemers om ze te ondersteunen bij de naleving van de cross compliance-randvoorwaarden. Deze voorwaarden zijn geïntroduceerd om landbouwers maatschappelijk verantwoord te laten ondernemen en zijn gekoppeld aan de EU-bedrijfstoelagen (directe inkomenssteun). De streefwaarde van het aantal gesteunde landbouwers ligt op 2.500. Tot en met 2013 zijn in totaal 1.992 ondernemers gesteund, wat neerkomt op 80% van de streefwaarde. Mede vanwege de relatief hoge uitvoeringskosten zijn er vanaf 2011 geen ELFPO-uitgaven voor deze maatregel gedaan. Wel is hiervoor nationaal budget besteed.

Maatregel 121: Modernisering van landbouwbedrijven

Deze maatregel bevordert investeringen op het gebied van efficiëntieverbetering, duurzame productieprocessen, kwaliteitsverbetering of nieuwe producten. De maatregel moet een bijdrage leveren aan een concurrerende, duurzame en vitale landbouw die voldoet aan maatschappelijke randvoorwaarden rond milieu, dierenwelzijn, diergezondheid en agro-biodiversiteit. Het aantal gesteunde landbouwbedrijven is in 2014 toegenomen tot een totaal van 3.723 bedrijven over de periode 2007-2014. De streefwaarde van 4.700 gesteunde landbouwbedrijven is hiermee voor 79% bereikt.

Maatregel 123: Verhoging toegevoegde waarde van land- en bosbouwproducten

Het doel van deze maatregel was het versterken van de algehele prestatie van de primaire land- en bosbouwbedrijven en het verhogen van de toegevoegde waarde van landbouwproducten. Deze maatregel is echter niet opengesteld en is in 2011 vervallen.

Maatregel 124: Samenwerking voor de ontwikkeling van nieuwe producten etc.

Deze maatregel steunt samenwerkingsprojecten die gericht zijn op het ontwikkelen van nieuwe producten, technieken, productie- of leveringsmethode en organisatiemethode in de bedrijfsvoering. Gezien de belangstelling voor deze maatregel zijn bij notificatie 2013-2 extra financiële middelen beschikbaar gesteld. De streefcijfers zijn daaraan en aan de behaalde resultaten aangepast. In 2014 zijn 26 samenwerkingsinitiatieven gesteund. Hiermee komt het totaal aantal gesteunde samenwerkingsinitiatieven in de periode 2007-2014 op 197, ruim boven de streefwaarde van 170.

Maatregel 125: Infrastructuur voor de ontwikkeling en aanpassing van de land- en bosbouw

Deze maatregel beoogt de verkavelingsstructuur en infrastructuur in de landbouw te verbeteren. In 2011 zijn de budgetten voor de provincies ontschot: in plaats van een afzonderlijk budget per provincie is het resterende beschikbare budget op landelijk niveau opengesteld. Dit heeft geleid tot een volledige benutting van de verplichtingenruimte voor deze maatregel. Aanvankelijk bleef de financiële realisatie achter, omdat fysieke inrichtingswerkzaamheden veelal langdurige processen zijn. Intussen is de achterstand weggewerkt. Het aantal gesteunde concrete acties is in 2014 toegenomen tot een totaal van 258, wat neerkomt op 65% van de streefwaarde. Het totale investeringsvolume is in 2014 toegenomen tot 110 miljoen euro, 55% van de streefwaarde.

Maatregel 132: Deelname aan voedselkwaliteitsregelingen

Het doel van maatregel 132 is het verbeteren van de productkwaliteit en de verduurzaming van productieprocessen om een hogere marktwaarde van de producten te bereiken. Op basis van deze maatregel kunnen biologische landbouwbedrijven gedurende vijf jaar een vergoeding krijgen voor de jaarlijkse kosten die zijn verbonden aan de deelname aan de biocontrole door SKAL. Het aantal binnen deze maatregel gesteunde bedrijven was in 2013 toegenomen met 361 tot 863. Onder POP1 waren dat er al 1.342, waarmee het totaal voor POP1 en POP2 uitkomt op 2.205. De streefwaarde voor POP1 en POP2 samen ligt op 1.500. Die waarde is voor 147% gerealiseerd. In 2013 is de maatregel afgesloten.

Maatregel 133: Activiteiten rond voorlichting en afzetbevordering

Deze maatregel had als doel consumenten in staat te stellen om gecertificeerde kwaliteitssystemen beter te herkennen en te vertalen in aankoopbeslissingen. Het middel bestaat uit voorlichting en afzetbevordering. De belangstelling hiervoor bleek echter te gering en de doelen beleidsmatig niet meer opportuun. De maatregel is daarom niet opengesteld en in 2011 vervallen.

6.2.3 Voortgang Resultaatindicatoren As 1

Voor As 1 gelden vier resultaatindicatoren.

Resultaatindicator 1: Aantal deelnemers dat een opleidingsactiviteit op het gebied van land- en/of bosbouw met succes heeft beëindigd', gekoppeld aan maatregel 111 (Acties op het gebied van beroepsopleiding)

Het betreft vooral kortlopende opleidingen, gericht op toepassing in de praktijk. Gezien de aard van de opleidingen kan worden aangenomen dat de deelnemers deze succesvol hebben beëindigd. Opleidingen en cursussen verhogen het kennisniveau van de ondernemers. Bovendien worden ook contacten met collega-landbouwers opgebouwd, wat de netwerkvorming ten goede komt. De animo voor praktijknetwerken (maatregel 111) is hoog. De streefwaarde is bij bovenstaande aanname ruimschoots bereikt.

Resultaatindicator 2: Bruto toegevoegde waarde bij de gesteunde ondernemingen, gekoppeld aan maatregel 114 (Gebruik adviesdiensten), 121 (Modernisering landbouwbedrijven), 124 (Samenwerking bij innovatie) en 125 (Infrastructuur voor de ontwikkeling/aanpassing van land- en bosbouw).

De voortgang van resultaatindicator R2 wordt beschreven op basis van de standaardopbrengst (SO), een maatstaf voor de omvang van een agrarisch bedrijf. De informatie komt uit de CBS Landbouwtelling. De ontwikkeling van de SO tussen 2006 en 2014 van bedrijven die deelnemen aan POP2 is vergeleken met die van bedrijven die niet meedoen met POP2. De informatie is beschikbaar voor maatregel 114 en 121 (drie onderdelen) voor verschillende bedrijfstypes (tabel 6.2).

De begunstigde bedrijven van maatregel 121 zijn soms meer gegroeid dan de bedrijven die hieraan niet hebben meegedaan. Bij maatregel 114 zijn de begunstigers iets minder gegroeid dan de vergelijkingsgroep (tabel 6.2).

Tabel 6.2: Ontwikkeling 2006-2014 van de standaardopbrengst van deelnemende en niet-deelnemende bedrijven aan POP2 voor maatregel 114 en verschillende onderdelen van maatregel 121

Maatregel	mutatie standaardopbrengst 2006-2014 per jaar	
	deelnemers POP2	niet-deelnemers
114: bedrijfsadviesdiensten (melkvee- en akkerbouwbedrijven)	+4%	+5%
121: modernisering (luchtwassers op varkensbedrijven)	+14%	+7%
121: modernisering (RSG, structuurverbetering glastuinbouw)	+6%	+4%
121: modernisering (jonge agrariërs) alle	+7%	+4%
121: modernisering (jonge agrariërs) melkvee en akkerbouw	+5%	+5%
121: investering in milieuvriendelijke maatregelen (melkvee en akkerbouw)	+5%	+5%

a) maateenheid voor de economische omvang van een bedrijf; b) bedrijven zonder opvolger worden uitgesloten (op bedrijven met leeftijd oudste ondernemers > 50 jaar)

Bron: CBS Landbouwtelling, eigen berekening

Resultaatindicator 3: Aantal ondernemingen dat nieuwe producten en/of nieuwe technieken heeft geïntroduceerd, gekoppeld aan maatregel 121 (Modernisering landbouwbedrijven) en 124 (Samenwerking bij innovatie). Deze indicator kent twee streefwaarden: de ene streefwaarde is gekoppeld aan maatregel 121, de andere aan maatregel 124.

Maatregel 121 is de belangrijkste maatregel wat betreft aantal deelnemers. Tot en met 2014 hebben 2.595 bedrijven een nieuw product of nieuwe techniek geïntroduceerd met subsidie.

Resultaatindicator 4: Waarde van landbouwproducten waarvoor een erkend kwaliteitskeurmerk wordt gevoerd, gekoppeld aan maatregel 132 (Deelname aan voedselkwaliteitsregelingen). Deze indicator wordt gemeten via de ontwikkeling van de biologische productie. Gekeken is naar de ontwikkeling van de totale standaardopbrengst (SO), de oppervlakte cultuurgrond en het aantal bedrijven tussen 2005 en 2013.

De SO is een gestandaardiseerde opbrengst per ha of per dier die met het gewas of de diercategorie gemiddeld op jaarbasis wordt behaald. Bedrijfstoelagen en subsidies zijn niet in de normen opgenomen. De SO is sinds 2010 in geheel Europa in gebruik. Tot 2010 werden de Nederlandse grootte-eenheden (Nge) gebruikt in de bedrijfstypering.

Bij de biologische productie is sprake van een groei op alle criteria, terwijl de gangbare productie in areaal en aantal bedrijven is gekrompen (tabel 6.3). Gegevens van SKAL bevestigen dat de biologische landbouw in Nederland weliswaar groeit, maar nog een bescheiden aandeel heeft in aantal bedrijven en areaal.

Tabel 6.3: Ontwikkeling 2005-2014 van de standaardopbrengst, het aantal hectares en het aantal bedrijven, biologisch en gangbaar, ontwikkeling 2005-2014 in % per jaar

	Ontwikkeling 2005-2014 (per jaar)		
	SO	Ha	Aantal bedrijven
Biologische productie	6,1	2,3	1,1
Gangbare productie	1,6	-0,5	-2,5

Bron: CBS Landbouwtelling.

6.3 Voortgang As 2: verbetering milieu en platteland

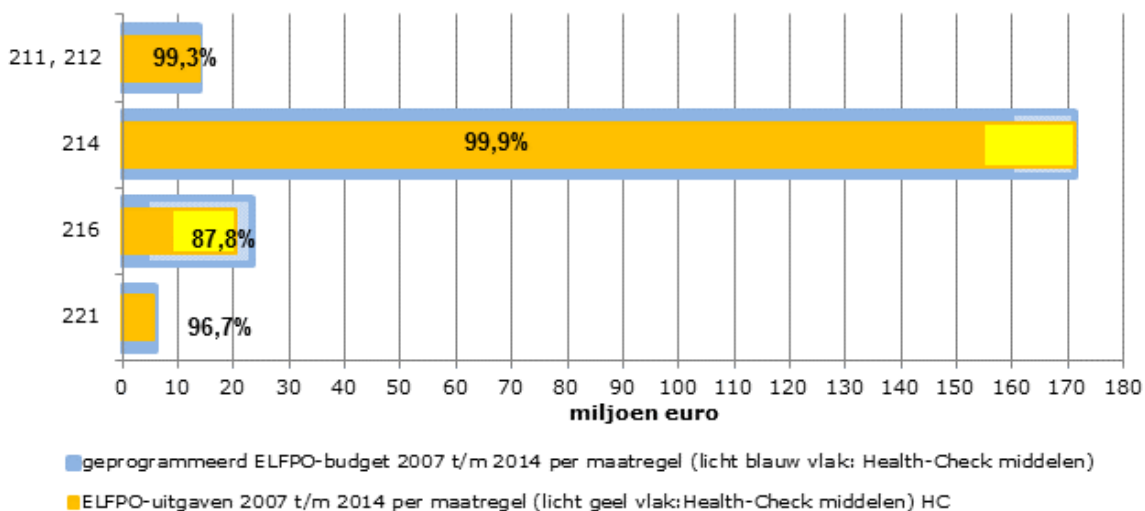
As 2 van POP2 bestaat uit de volgende maatregelen:

- 212: Betalingen voor natuurlijke handicaps aan landbouwers;
- 214: Agro-milieuverbintenissen;
- 216: Niet-productieve investeringen;
- 221: Eerste bebossing landbouwgrond

6.3.1 Financiële voortgang As 2

De ELFPO-betalingen voor de maatregelen van As 2 liggen ultimo 2014 op 98,5% van het budget. Het overgrote deel van het budget is bestemd voor maatregel 214 (agro-milieuverbintenissen). Het budget voor deze maatregel is nagenoeg geheel besteed. Alleen voor maatregel 216 (Niet-productieve investeringen) moet in 2015 nog een substantieel deel van het budget (12,2%) worden betaald.

Figuur 6.2 As 2: geprogrammeerde ELFPO-middelen POP2, ELFPO-uitgaven 2007-2014 en betalingspercentage per maatregel

6.3.2 Voortgang Outputindicatoren As 2 per maatregel

De outputindicatoren van de maatregelen in As 2 zijn vermeld in tabel 6.4. De meeste maatregelen zijn goed uitgevoerd. Alleen maatregel 221 is nauwelijks van de grond gekomen.

Tabel 6.4 Realisatie en streefwaarden van outputindicatoren As 2

Maatregel	Outputindicator	Gerealiseerd in 2014	Gerealiseerd 2007 -2014	Streefwaarde 2007-2014	Mate van uitvoering (%)
212	Aantal gesteunde bedrijven	231	12.405	5.529	224%
	Gesteunde OCG (ha)	4.137	123.147	105.380	117%
214	Aantal gesteunde bedrijven	673	14.039	26.440	53%
	Totale gesteunde opp. (ha)	118	236.112	99.900	236%
	Gesteunde fysieke opp. (ha)	118	236.112	99.900	236%
	Aantal contracten	719	18.113	26.440	69%
216	Aantal gesteunde bedrijven	13	422	460	92%
	Totaal investeringsvolume (x mln. EUR)	16,9	35,1	52,1	67%
221	Aantal begunstigden	6	17	185	9%
	Aantal hectaren beboste grond	57	103	2.400	4%

Maatregel 212: Betalingen voor natuurlijke handicaps aan landbouwers

Onder deze maatregel ontvangen landbouwers betalingen voor natuurlijke handicaps, zoals voor het behoud van de landbouw in de diepe veenweidegebieden, heuvellandschappen en beekdalen. In 2014 zijn er 234 bedrijven gesteund. Hiermee is het totaal aantal gesteunde bedrijven gestegen naar 12.408, wat ver uitstijgt boven de streefwaarde (tabel 6.4). De realisatie van de gesteunde oppervlakte cultuurgrond bedraagt 117% van de streefwaarde .

Maatregel 214: Agro-milieuverbintenissen

Agro-milieuverbintenissen dragen onder meer bij aan de instandhouding van de biodiversiteit en aan het cultureel landelijk erfgoed. Om de voortgang te meten worden diverse indicatoren gehanteerd. In 2014 zijn 673 bedrijven gesteund. Hiermee is 53% van de streefwaarde bereikt (tabel 6.4). De gesteunde oppervlakte is beduidend groter dan de streefwaarde: aan het eind van 2014 is er meer dan het dubbele uitgevoerd. Het aantal contracten over de gehele periode is in 2014 toegenomen tot ruim 18.000, ofwel 69% van de streefwaarde.

Maatregel 216: Niet-productieve investeringen

Onder deze maatregel worden projecten gesteund die gekoppeld zijn aan agromilieuverbintenissen en aan projecten om verdroging te bestrijden, vooral rond natuurgebieden. In 2009 is in het kader van de Health Check het budget fors verhoogd, waardoor een relatieve uitvoeringsachterstand ontstond. In 2012 is het budget van de provincies ontschot en konden de waterschappen gebruik maken van de maatregel. De uitvoering is daarna goed op gang gekomen. Aan het eind van 2014 is de streefwaarde voor het aantal bedrijven voor 92% bereikt.

Maatregel 221: Eerste bebossing landbouwgrond

Deze maatregel beoogt het bosareaal te vergroten door bebossing van landbouwgrond. Hiermee moet een bijdrage worden geleverd worden aan de klimaatdoelstellingen, het tegengaan van erosie en aan het opwaarderen van het landschap. In vergelijking met landbouwgrond is bosgrond in Nederland echter weinig

rendabel en ook veel lager geprijsd. In 2014 zijn er slechts zes begunstigden van de maatregel geteld. De totaal gerealiseerde oppervlakte bos bedraagt slechts een fractie (4%) van de streefwaarde.

6.3.3 Voortgang Resultaatindicatoren As 2

Alle maatregelen onder As 2 zijn gekoppeld aan resultaatindicator R6.

Resultaatindicator 6: Oppervlakte waarop een succesvol landbeheer wordt toegepast dat bijdraagt tot de biodiversiteit, de waterkwaliteit, het tegengaan van klimaatverandering, de bodemkwaliteit of de voorkoming van marginalisering en het verlaten van land.

Het gesteunde areaal waarbij landbouwgrond is omgezet in bos (maatregel 221) bedraagt slechts 103 ha, wat ver onder het streefcijfer ligt (2.400 ha). Daarentegen is de oppervlakte cultuurgrond waarvoor agro-milieubetalingen worden gedaan (maatregel 214) uitgekomen op ruim 236.000 ha, meer dan het dubbele van de streefwaarde (100.000 ha).

6.4 Voortgang As 3: Leefbaarheid en diversificatie

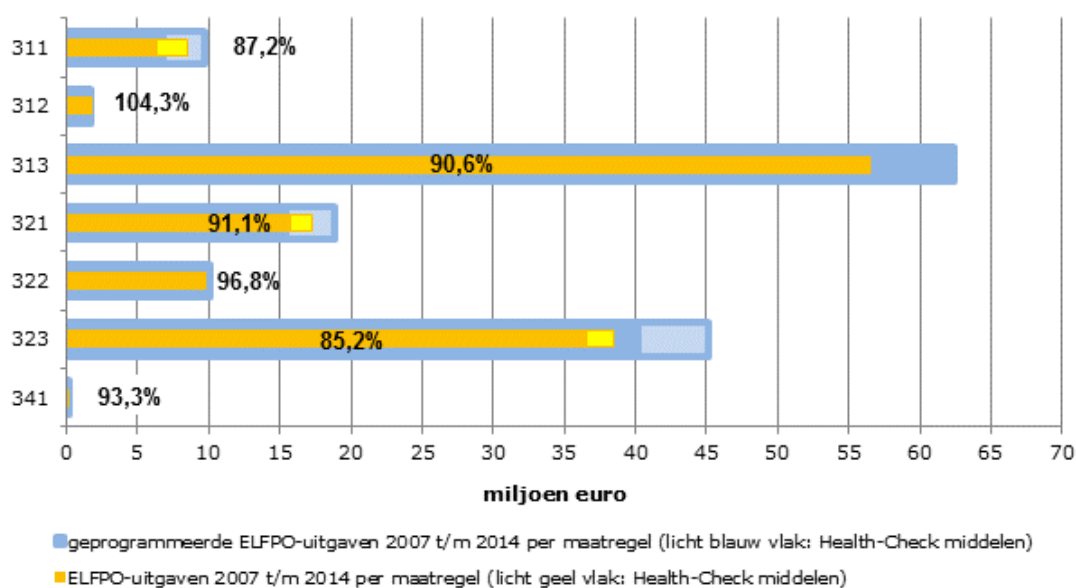
As 3 van POP2 bestaat uit de volgende maatregelen:

- 311: Diversificatie naar niet-agrarische activiteiten;
- 312: Oprichting en ontwikkeling van micro-ondernemingen;
- 313: Bevordering van toeristische activiteiten;
- 321: Basisvoorziening voor de economie van de plattelandsbevolking;
- 322: Dorpsvernieuwing en -ontwikkeling;
- 323: Instandhouding en opwaardering van het landelijke erfgoed;
- 341: Verwerving van vakkundigheid, dynamisering en uitvoering.

6.4.1 Financiële voortgang As 3

De ELFPO-betalingen voor de maatregelen van As 3 liggen ultimo 2014 op 89,4% van het geprogrammeerde budget van 147 miljoen euro. Qua budget zijn de maatregelen 313 (Bevordering toeristische activiteiten) en 323 (Instandhouding en opwaardering van het landelijke erfgoed) het belangrijkste. Het betalingsniveau van deze maatregelen is respectievelijk 90,6% en 85,2%. De afronding van deze maatregelen vergt dan ook nog bijzondere aandacht. De budgetten van de andere maatregelen zijn kleiner en de betalingspercentages hoger.

Figuur 6.3 As 3: ELFPO-middelen POP2, ELFPO-uitgaven 2007-2014 en betalingspercentage per maatregel

6.4.2 Voortgang Outputindicatoren As 3 per maatregel

De outputindicatoren van de maatregelen in As 3 zijn vermeld in tabel 6.5.

Tabel 6.5 Realisatie en streefwaarden van outputindicatoren As 3

Maatregel	Outputindicator	Gerealiseerd in 2014	Gerealiseerd 2007 -2014	Streefwaarde 2007-2014	Mate van uitvoering (%)
311	Aantal begunstigen	37	357	264	135%
	Totaal investeringsvolume (x mln. EUR)	4,2	47,0	62	76%
312	Aantal gesteunde micro-ondernemingen	7	65	70	93%
313	Aantal gesteunde nieuwe activiteiten op toeristisch gebied	38	421	340	124%
	Totaal investeringsvolume (x mln. EUR)	16,7	118,1	251,0	47%
321	Aantal gesteunde acties	30	151	91	166%
	Totaal investeringsvolume (x mln. EUR)	5,5	43,9	40,6	108%
322	Aantal dorpen waar acties zijn uitgevoerd	6	51	45	113%
	Totaal investeringsvolume (x mln. EUR)	6,8	21,0	21,0	100%
323	Aantal gesteunde acties	20	215	205	105%
	Totaal investeringsvolume (x mln. EUR)	14,0	80,7	169,7	48%
341	Aantal gesteunde acties	1	3	2	150%

Maatregel 311: Diversificatie naar niet-agrarische activiteiten

Deze maatregel is gericht op het genereren van aanvullende of alternatieve inkomstenbronnen uit niet-agrarische activiteiten. Op deze manier wordt een bijdrage

geleverd aan de verbreding van de economische basis van het agrarisch bedrijf en de plattelandseconomie. Het aantal begunstigden is in 2014 toegenomen tot 357, wat neerkomt op 135% van de streefwaarde. Het totale investeringsvolume is gestegen tot 47 miljoen euro, 76% van de streefwaarde .

Maatregel 312: Oprichting en ontwikkeling van micro-ondernemingen

Doel van deze maatregel is het ontwikkelen van economische bedrijvigheid op het platteland en het bevorderen van ondernemerschap. Het gaat hierbij uitdrukkelijk niet om landbouw. Vanwege de achterblijvende benutting van deze maatregel is met notificatie 2013-2 een deel van het budget overgeheveld naar maatregel 313 met evenredige verlaging van het streefcijfer. In 2014 is het aantal gesteunde micro-ondernemingen gestegen naar 65, wat 93% is van de streefwaarde.

Maatregel 313: Bevordering van toeristische activiteiten

Deze maatregel is gericht op het verbeteren van de recreatieve infrastructuur, de toegankelijkheid van het platteland en de versterking van de economische positie van recreatie en toerisme. Het achterliggende doel is directe én indirecte werkgelegenheid in het gebied te scheppen. De projecten onder deze maatregel hebben een kleinere omvang dan oorspronkelijk verwacht. Het totale investeringsvolume is ultimo 2014 uitgekomen op 47% van de streefwaarde. Het aantal gesteunde activiteiten op toeristisch gebied was al eerder ruim voorbij de streefwaarde gegaan. In 2014 zijn er 38 activiteiten gesteund, waardoor de streefwaarde is opgelopen tot 123%.

Maatregel 321: Basisvoorziening voor de economie van de plattelandsbevolking

Deze maatregel levert een bijdrage aan de sociale cohesie en de leefbaarheid van het platteland door steun aan instanties, organisaties en samenwerkingsverbanden die basiszorg aanbieden voor de plattelandseconomie en -bevolking. Het aantal gesteunde acties is in 2014 gegroeid met 30 acties tot een totaal van 151, duidelijk boven de streefwaarde (133%). Het totale gerealiseerde investeringsvolume is opgelopen tot 108% van de streefwaarde.

Maatregel 322: Dorpsvernieuwing en -ontwikkeling

Het doel van deze maatregel is het verbeteren van het woon-, werk- en leefklimaat in de dorpen. Het totaal aantal dorpen waar acties zijn uitgevoerd is in 2014 nog iets toegenomen. Met het aantal van 51 dorpen is de streefwaarde overschreden. Het totale investeringsvolume is in 2014 opgelopen tot 21 miljoen euro, wat overeenkomt met de streefwaarde. Hierbij wordt opgemerkt dat de streefcijfers in 2013 zijn aangepast aan de bereikte resultaten en aan de verschuiving van budget naar maatregel 323, die een enigszins vergelijkbare doelstelling heeft.

Maatregel 323: Instandhouding en opwaardering van het landelijke erfgoed

Deze maatregel steunt het behoud van de natuurlijke, landschappelijke en cultuurhistorische waarde van het landelijke gebied. In 2014 is extra budget naar deze maatregel verschoven. Het aantal gesteunde acties over de periode 2007-2014 bedraagt 215, ofwel 105% van de streefwaarde van de hele programmaperiode. Het totale investeringsvolume is in 2014 gestegen tot 48% van de streefwaarde van bijna 170 miljoen euro.

Maatregel 341: Verwerving van vakkundigheid, dynamisering en uitvoering

Deze maatregel was bedoeld om ontwikkelingsstrategieën op te zetten om de vakkundigheid en dynamisering in niet-Leadergebieden te ondersteunen. De maatregel heeft echter weinig belangstelling getrokken en is daarom voortijdig stopgezet. De streefwaarde is aangepast aan het behaalde resultaat in 2013. Het resterende budget is overgeheveld naar maatregel 413 met een vergelijkbare doelstelling, maar met bredere toepassingsmogelijkheden.

6.4.3 Voortgang Resultaatindicatoren As 3

Voor As 3 gelden vijf resultaatindicatoren

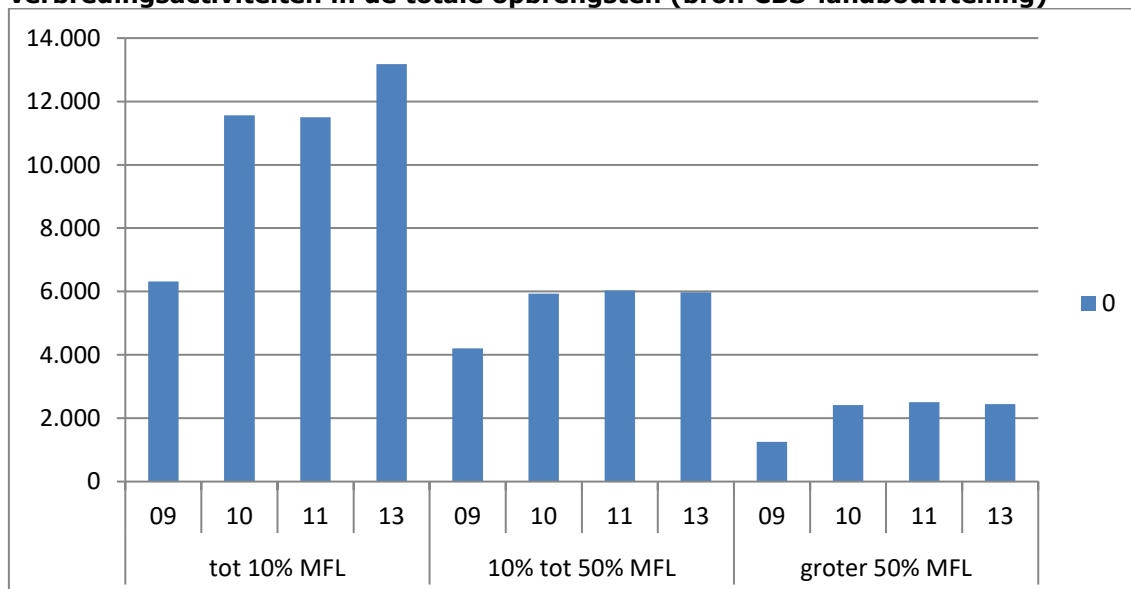
Resultaatindicator 7: Niet-agrarische bruto toegevoegde waarde (BrTW) van gesteunde ondernemingen', gekoppeld aan maatregel 311 (Diversificatie), 312 (Ontwikkeling micro-ondernemingen) en 313 (Bevordering toeristische activiteiten)

Er is geen informatie beschikbaar over de niet-agrarische bruto toegevoegde waarde van de gesteunde bedrijven. Er is gekeken naar de ontwikkeling van de standaardopbrengst (SO) voor agrarische activiteiten op de gesteunde bedrijven en de ontwikkeling van de omzet van verschillende multifunctionele activiteiten op agrarische bedrijven in Nederland.

Ontwikkeling SO: Volgens informatie uit de Landbouwtelling is de standaardopbrengst (SO) van bedrijven die meedoen aan maatregel 311 tussen 2006 en 2013 met 3,2% per jaar gestegen. De SO van alle bedrijven steeg in dezelfde periode met een groter percentage, nl. 4,5% per jaar. Voor de niet-agrarische tak is geen SO-norm beschikbaar, zodat geen uitspraak mogelijk is over de ontwikkeling van de totale bedrijfsomvang.

Ontwikkeling omzet verbreding: De term multifunctionele landbouw drukt uit dat de landbouw naast de primaire agrarische productie ook andere maatschappelijke functies heeft. Om de multifunctionele activiteiten te versterken en op die manier ook het platteland aantrekkelijker te maken, is de Taskforce Multifunctionele Landbouw (2007-2012) actief geweest met het stimuleren van de verbredingssectoren zorg, agrarische kinderopvang, verwerking en verkoop van producten, agrarisch natuurbeheer, recreatie en educatie. Drijfveren voor agrarische ondernemers om met een multifunctionele activiteit te beginnen hebben te maken met de behoefte aan een aanvullend inkomen of het willen intensiveren van de contacten met de samenleving.

Figuur 6.4 Aantal bedrijven met verbredingsactiviteiten, naar aandeel opbrengsten verbredingsactiviteiten in de totale opbrengsten (bron CBS-landbouwtelling)

Tussen 2009 en 2013 is het aantal bedrijven met een aandeel in verbredingsopbrengsten gestegen. Dit is vooral gebeurd tussen 2009 en 2010 en bij de groep met het geringste aandeel bovendien tussen 2011 en 2013 (figuur 6.4).

Resultaatindicator 8: Bruto aantal geschapen banen, gekoppeld aan maatregelen 311 (Diversificatie), 312 (Ontwikkeling micro-ondernemingen) en 313 (Bevordering toeristische activiteiten)

Het totaal aantal gesteunde bedrijven onder maatregel 311 bedraagt 320. Het aantal geschapen banen wordt uitgedrukt in arbeidsjaareenheden (aje). Een arbeidskracht die 2.000 uur of meer werkt, wordt gezien als 1 aje. Op de 320 begunstigde bedrijven van maatregel 311 is er 6,5% aje bijgekomen (tussen 2005 en 2014); op de referentiegroep (NL) is dit 2,2%. Als we het verschil toeschrijven aan de maatregel, wordt het aantal nieuwe banen geschat op 37 arbeidsplaatsen (de begunstigde bedrijven hadden in de uitgangssituatie gemiddeld 2,7 aje).

Resultaatindicator 9: Extra aantal toeristen, gekoppeld aan maatregel 313 (Bevordering toeristische activiteiten).

Het aantal extra toeristen door projecten die zijn gefinancierd uit maatregel 313 is niet te bepalen. Wel is informatie beschikbaar over het aantal gasten per provincie. Het CBS verstrekt gegevens over het aantal gasten en hun overnachtingen in Nederland in alle hotels, motels, pensions, appartementen met hoteldienstverlening, jeugdaccommodaties en B & B's met ten minste 5 slaappleaatsen en op kampeerterreinen, huisjescomplexen en in groepsaccommodaties of mengvorm met 20 of meer slaappleaatsen. De gegevens zijn beschikbaar naar land van herkomst van de gasten (woonland) per landsdeel, provincie en toeristisch landsdeel. Er is landelijk een lichte stijging van het aantal toeristen geweest. Tussen 2007 en 2014 is het aantal overnachtingen gestegen van 30,3 naar 35,9 miljoen. De stijging is in vrijwel alle provincies opgetreden. In deze telling zit een trendbreuk door definitieverschillen. In 2012 is het aantal gasten door deze nieuwe definitie met ruim 2 miljoen gestegen. De toename van 5,6 miljoen gasten is dus een overschatting.

Resultaatindicator 10: Inwoneraantal van de plattelandsgebieden die profiteren van de verbeterde voorzieningen, gekoppeld aan maatregelen 321 (Basisvoorziening voor de economie van de plattelandsbevolking), 322 (Dorpsvernieuwing en -ontwikkeling) en 323 (Instandhouding en opwaardering van het landelijke erfgoed).

Om het inwoneraantal vast te stellen, is de bevolking van de viercijferige postcodegebieden waarin de projecten worden uitgevoerd, opgeteld. Soms vallen hier grote en middelgrote steden onder, omdat de aanvrager een grote organisatie is (b.v. provincie, gemeente, Staatsbosbeheer etc.). De inwoneraantallen van deze grote (middelgrote en kleinere) steden worden niet meegenomen omdat projecten in het landelijk gebied worden uitgevoerd. Volgens deze berekeningsmethode ligt het aantal inwoners van plattelandsgebieden dat profiteert van verbeterde voorzieningen, gekoppeld aan maatregelen 321, 322 en 323, rond de 1 miljoen mensen.

Resultaatindicator 11: Stijging internetpenetratie op het platteland, gekoppeld aan maatregel 321.

Het laatste jaar dat Eurostat rapporteert over het aandeel huishoudens met een internetaansluiting (DSL en kabel) is 2011. Het aandeel huishoudens op het platteland (dat hier wordt gedefinieerd als gebieden met minder dan 100 inwoners per km²) met een dergelijke aansluiting is 80% en is in 4 jaar tijd met 8% toegenomen. In het kader van maatregel 321 HC zijn 7 internetaansluitingen gerealiseerd. De internetpenetratie op het platteland in Nederland stijgt, maar loopt wel enkele procentpunten achter op die van alle huishoudingen. In 2014 is het totale aantal huishoudens met breedbandinternet met acht procentpunten toegenomen tot 95% ten opzichte van 2013.

6.5 Voortgang As 4: uitvoering LEADER

As 4 van POP2 bestaat uit de volgende maatregelen:

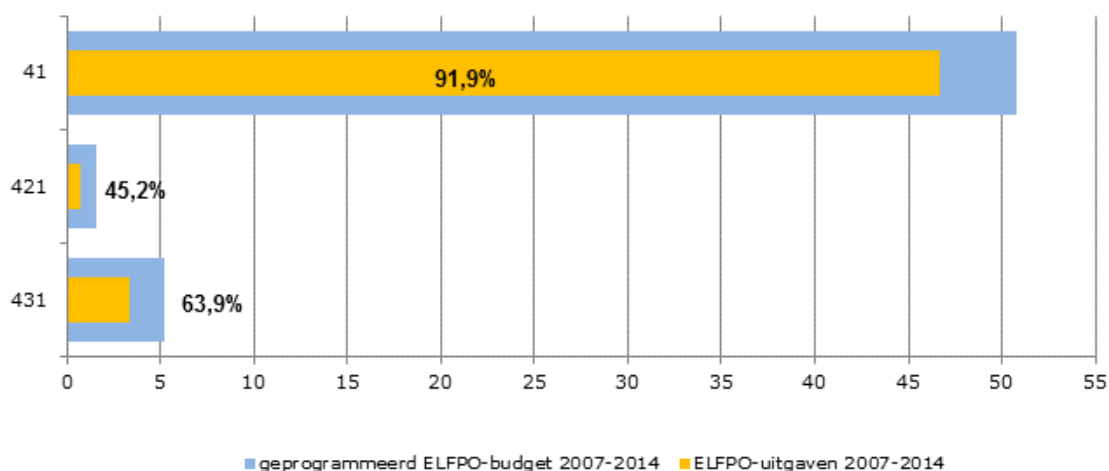
- 41: Uitvoering van plaatselijke ontwikkelingsstrategieën
- 421: Uitvoering van samenwerkingsprojecten
- 431: Beheer van de plaatselijke groep, verwerving van vakkundigheid en dynamiseren van het gebied zoals bedoeld in artikel 61

Deze maatregelen dragen bij aan de inhoudelijke doelstellingen van de assen 1, 2 en vooral 3. De horizontale doelstellingen van de as zijn het verbeteren van het bestuurlijke draagvlak (bestuurlijke vernieuwing) en het mobiliseren van het endogeen ontwikkelingspotentieel in het gebied. Specifieke aspecten hierbij zijn samenwerking en een innovatieve benadering.

6.5.1 Financiële voortgang As 4

De ELFPO-betalingen voor de maatregelen van A4 liggen ultimo 2014 op 88,1% van het budget. De hoofdmoot van dit onderdeel van POP2 is bestemd voor maatregel 41 (Uitvoering van plaatselijke ontwikkelingsstrategieën). Hiervan is bijna 92% van het geprogrammeerde budget betaald. De betreffende budgetten zijn weliswaar kleiner, maar gezien de lage betalingspercentages vergen ook de afronding van de maatregelen 421 (Uitvoering van samenwerkingsprojecten) en 431 (Beheer van de plaatselijke groep e.v.) nog bijzondere aandacht in 2015 (figuur 6.5).

Figuur 6.5: ELFPO-middelen POP2, ELFPO-uitgaven 2007-2014 en betalingspercentage per maatregel in As 4

6.5.2 Voortgang Outputindicatoren As 4 per maatregel

De outputindicatoren van de maatregelen in As 4 zijn vermeld in tabel 6.6. De mate van uitvoering verschilt per maatregel. De voortgang wordt hieronder nader toegelicht.

Tabel 6.6 Realisatie en streefwaarden van outputindicatoren As 4

Maatregel	Outputindicator	Gerealiseerd in 2014	Gerealiseerd 2007-2014	Streefwaarde 2007-2014	Mate van uitvoering (%)
41	Aantal plaatselijke groepen	0	30	35	86%
	Totale opp. van de werkgebieden v.d. plaatselijke groepen (km ²)	0	19.900	17.250	115%
	Totaal inwonertal van de werkgebieden van PG's	0	3.495.142	1.800.000	194%
	Aantal door de PG's gefinancierde projecten	107	881	1.110	79%
	Aantal begunstigden	137	911	1.050	87%
421	Aantal gesteunde samenwerkingsprojecten	1	17	15	113%
	Aantal samenwerkende plaatselijke groepen	8	28	25	112%
431	Aantal gesteunde acties	0	75	900	8%

Maatregel 41: Uitvoering van plaatselijke ontwikkelingsstrategieën

Het doel van deze maatregel is het vergroten van de betrokkenheid van lokale actoren bij het plattelandsbeleid. Daarvoor moeten de meest kansrijke initiatieven worden benut. Er worden vijf outputindicatoren voor deze maatregel gehanteerd (tabel 6.6). Bij de outputindicatoren "aantal begunstigden" en "aantal projecten" wordt nog onderscheid gemaakt naar de doelstellingen van de as waar deze projecten aan bijdragen: maatregel 411 voor projecten die bijdragen aan As 1-doelstellingen, 412 voor As 2 en 413 voor As 3-doelstellingen.

Aantal plaatselijke groepen: In de periode 2007-2013 zijn 30 plaatselijke groepen actief geweest in de verschillende Weidegebieden. De meeste zijn in de POP1-periode ontstaan. De streefwaarde voor deze indicator is 35 groepen.

Totale oppervlakte van het areaal van de plaatselijke groepen: de streefwaarde is ruimschoots bereikt.

Totaal inwonertal van het areaal van de plaatselijke groepen: ook deze streefwaarde is ruimschoots gehaald.

Aantal projecten gefinancierd door de plaatselijke groepen: In 2014 zijn 107 projecten door de plaatselijke groepen gefinancierd. Dit heeft het totale aantal projecten tot en met 2014 gebracht op 881. De streefwaarde is hiermee voor 79% bereikt. Het merendeel van deze projecten draagt bij aan de As 3 doelstellingen.

Aantal begunstigden: Het totale aantal begunstigden is in 2014 gestegen tot 87% van de streefwaarde.

Maatregel 421: Uitvoering van samenwerkingsprojecten

Deze maatregel bevordert de uitwisseling van 'goede praktijken' en de totstandkoming van samenwerkingsverbanden die gericht zijn op transnationale en interregionale samenwerking. In 2014 is één samenwerkingsproject gesteund. Het totale aantal gesteunde samenwerkingsprojecten is hiermee op 113% van de in 2013 verlaagde

streefwaarde gekomen. Het aantal samenwerkende plaatselijke groepen is in 2014 gestegen tot 28, wat neerkomt op 112% van de streefwaarde.

Maatregel 431: Beheer van de plaatselijke groep, verwerving van vakkundigheid en dynamisering van het gebied zoals bedoeld in artikel 60

Het doel van de maatregel is het verbeteren van de competenties van plaatselijke groepen om de implementatie van LEADER te verbeteren. In 2012 was het aantal acties al negatief gecorrigeerd tot een fractie (8%) van de streefwaarde. Per saldo is dit aandeel in 2013 ongewijzigd gebleven.

6.5.3 Voortgang Resultaatindicatoren As 4

Op As 4 is resultaatindicator 8 van toepassing.

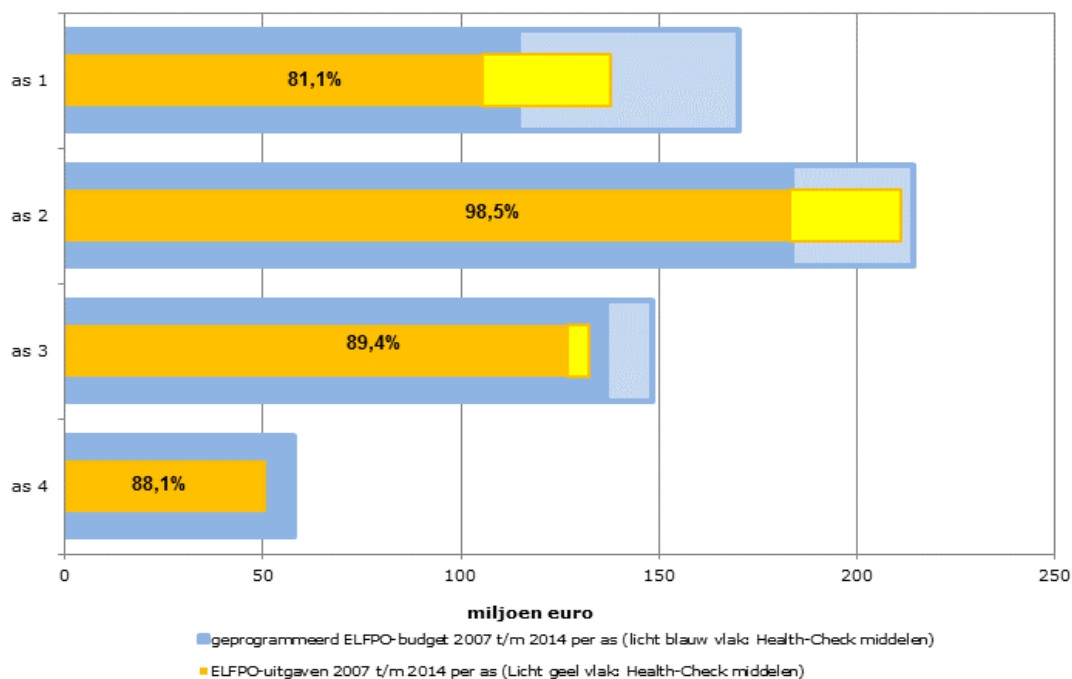
Resultaatindicator 8: Bruto aantal geschapen banen, gekoppeld aan maatregelen 311 (Diversificatie), 312 (Ontwikkeling micro-ondernemingen) en 313 (Bevordering toeristische activiteiten).

Voor de toelichting op de voortgang van deze indicator wordt verwezen naar paragraaf 6.4.3.

6.6 Conclusies

Dit hoofdstuk vat de bevindingen van de voortgangsanalyses per as samen en sluit af met enkele algemene conclusies over de uitvoering van het programma. De geprogrammeerde budgetten en de uitbetalingen vanuit ELFPO zijn weergegeven in figuur 6.6.

Figuur 6.6 ELFPO-middelen voor POP2 en betalingspercentage per as tot en met 2014.

Voortgang As 1: versterking concurrentievermogen land- en bosbouwsector

De financiële realisatie van de ELFPO-middelen voor As 1 ligt met 81,1% op het laagste percentage van de vier assen. Het grootste deel van de betalingen is gedaan

voor maatregel 121: modernisering van landbouwbedrijven. Een andere maatregel met een hoog budget in As 1 is maatregel 125, die de verkavelingsstructuur en infrastructuur in de landbouw moet verbeteren. In 2011 zijn de resterende budgetten op landelijk niveau opengesteld. Dit heeft geleid tot een volledige toedeling van de verplichtingenruimte voor deze maatregel. Het achterblijven van de financiële realisatie wordt toegeschreven aan het feit dat de inrichtingswerkzaamheden veel tijd vergen.

Voortgang As 2: verbetering milieu en platteland

De ELFPO-betalingen voor de maatregelen van As 2 liggen ultimo 2014 op 98,5% van het budget, het hoogste percentage van de vier assen. Het hoge niveau van de betalingen is vooral te danken aan de realisatie van maatregel 214 (agro-milieuverbintenissen). Het gesteunde oppervlakte bedraagt meer dan het dubbele van de streefwaarde. De uitvoering van maatregel 216 is na de ontschotting in 2012 op gang gekomen, o.a. door de projecten van de waterschappen onder deze maatregel. De afronding van het budget vergt nog wel aandacht.

Voortgang As 3: leefbaarheid en diversificatie

De ELFPO-betalingen voor de maatregelen van As 3 lagen ultimo 2014 op 89,4% van het geprogrammeerde budget. Belangrijk hierbij zijn de maatregelen 313 en 323. De eerste maatregel beoogt het verbeteren van de recreatieve infrastructuur, de toegankelijkheid van het platteland en de versterking van de economische positie van recreatie en toerisme. Het aantal gesteunde activiteiten op toeristisch gebied was al eerder voorbij de streefwaarde gegaan. De tweede maatregel steunt het behoud van de natuurlijke, landschappelijke en cultuurhistorische waarde van het landelijke gebied. Het aantal gesteunde acties over de periode 2007-2014 bedraagt 215, ofwel 105% van de streefwaarde van de hele programmaperiode. Bij beide maatregelen blijkt het investeringsvolume te hoog geschat.

Voortgang As 4: uitvoering LEADER

De ELFPO-betalingen voor de maatregelen van As 4 bedragen 88,1% van het budget. Voor maatregel 421 (Uitvoering van samenwerkingsprojecten) en voor 431 (Beheer van de plaatselijke groep e.v.) zijn geen grote betalingen gedaan. Dat ligt anders bij maatregel 41 (Uitvoering van plaatselijke ontwikkelingsstrategieën), waarvan bijna 92% van het geprogrammeerde budget is betaald. Bij de outputindicatoren is hetzelfde patroon zichtbaar. In het kader van POP2 zijn 30 plaatselijke groepen actief geweest. De streefwaarden van 411 voor de totale oppervlakte en het totale inwonertal zijn ruimschoots gehaald.

Conclusies over de financiën

In 2012 heeft het Comité van Toezicht (CvT) besluiten genomen om versnelling van de uitvoering mogelijk te maken, onder meer door ontschotting van provinciale budgetten en het verschuiven van middelen binnen assen -en beperkt tussen assen-naar goed lopende maatregelen. De effecten hiervan zijn zichtbaar in een duidelijke toename van het aantal goedgekeurde aanvragen. Hierbij moet worden bedacht dat de betalingen vaak sluitstuk zijn van soms langdurige processen, vooral bij grote investeringsprojecten. Voor het volledige beschikbare budget zijn verplichtingen aangegaan. De nog openstaande verplichtingen moeten volgens het systeem van n+2 in 2015 tot uitbetaling komen. Bij een programma van zeven jaar met een tweejarige uitloop voor de betalingen kan een realisatie na acht jaar van 88% als ondergrens worden beschouwd. Het lage betalingspercentage bij As 1 (81,1%) geeft reden tot zorg over de vraag of volledige uitfinanciering wordt gehaald.

BIJLAGEN

***Bijlage 1: Tabellen met indicatoren voor het toezicht op en de evaluatie van de programma's voor plattelandsontwikkeling:
Outputindicatoren***

***Bijlage 2: Tabellen met indicatoren voor het toezicht op en de evaluatie van de programma's voor plattelandsontwikkeling:
Resultaatindicatoren***

Bijlage 3: Overzicht van totale uitgaven per maatregel inclusief Bezwaar en Beroep

EURO op maatregelniveau	totaal betalingen KALENDERJAAR N		cumulatieve betalingen in de periode 2007 t/m N	
	2014*		2014**	
	overheidsuitgaven (incl EU)	ELFPO	overheidsuitgaven (incl EU)	ELFPO
AS 1				
111 onderwijs, informatie en kennis	9.322.958	6.131.304	31.747.220	18.662.660
<i>waarvan overgangs uitgaven</i>	-40.492	-20.246	4.644.811	2.200.475
114 adviesdiensten			1.035.473	517.737
121 bedrijfsmodernisering	16.982.123	10.560.276	99.563.780	55.370.739
<i>waarvan overgangs uitgaven SJA</i>			8.027.632	4.013.816
<i>waarvan overgangs uitgaven RSG</i>			2.253.804	1.083.476
123 verhogen toegevoegde waarde				
124 samenwerking bij innovatie in de keten	5.198.558	3.496.420	19.688.101	12.072.988
125 verbetering infrastructuur	28.311.890	14.155.945	98.597.896	49.298.948
132 deelname aan voedselkwaliteitschema's	50.716	25.358	3.989.378	1.994.689
<i>waarvan overgangs uitgaven S VBP</i>	50.716	25.358	3.989.378	1.994.689
133 onderst. prod.groepen mbt informatie en promotie				
totaal as 1	59.866.245	34.369.303	254.621.848	137.917.761
AS 2				
212 handicapgebieden	5.508.814	2.754.407	27.535.274	13.767.637
214 agromilieubetalingen	47.089.007	24.679.118	332.483.332	171.131.980
<i>waarvan overgangs uitgaven RSBP</i>			1.157.953	587.071
<i>waarvan overgangs uitgaven SAN</i>	52.000	26.000	123.402.000	61.701.000
216 Non-productieve investeringen	17.104.579	10.933.298	33.133.018	20.424.041
<i>waarvan overgangs uitgaven beroep en bezwaar</i>			1.384.902	692.451
221 Bebossing landbouwgronden	1.343.104	671.552	11.160.380	5.578.690
<i>waarvan overgangs uitgaven SBL</i>	1.139.176	569.588	10.716.092	5.356.546
totaal as 2	71.045.504	39.038.375	404.312.004	210.902.348
AS 3				
311 diversificatie	1.687.063	1.074.495	15.532.849	8.468.990
<i>waarvan overgangs uitgaven beroep en bezwaar</i>			7.356	3.678
312 micro-ondernemingen	425.802	212.901	3.587.554	1.793.777
313 toeristische activiteiten	15.396.236	7.698.118	113.100.488	56.550.244
<i>waarvan overgangs uitgaven beroep en bezwaar</i>			1.219.712	609.856
321 basiszorg	3.804.893	2.152.046	33.421.413	17.203.357
<i>waarvan overgangs uitgaven beroep en bezwaar</i>			44.420	22.210
<i>waarvan HC-breedband</i>			1.400	1.050
322 dorpsvernieuwing	5.476.652	2.738.326	19.510.146	9.755.073
<i>waarvan overgangs uitgaven beroep en bezwaar</i>			292.732	146.366
323 landelijk erfgoed	12.740.766	7.003.005	75.626.474	38.445.859
<i>waarvan overgangs uitgaven beroep en bezwaar</i>			907.048	453.524
341 opleiding/voortlichting	116.480	58.240	336.273	168.136
<i>waarvan overgangs uitgaven beroep en bezwaar</i>			29.406	14.703
totaal as 3	39.647.892	20.937.131	261.115.197	132.385.436
AS 4				
411 concurrentiekracht	696.812	348.406	3.649.766	1.824.883
412 milieu en landbeheer (as-2 maatregelen)	108.300	54.150	649.106	324.553
413 kwaliteit leefomgeving en diversificatie (as-3)	12.770.976	6.385.488	89.093.920	44.546.960
421 transnationale en interregionale samenwerking	361.968	180.984	1.446.360	723.180
431 uitvoeringskosten lokale groepen	884.230	442.115	6.723.736	3.361.868
totaal as 4	14.822.286	7.411.143	101.562.888	50.781.444
TECHNISCH BIJSTAND				
<i>waarvan communicatie en evaluatie</i>	171.256	85.628	1.313.686	656.843
<i>waarvan plattelandsnetwerk</i>	199.274	99.637	4.013.960	2.006.980
totaal technische bijstand	370.530	185.265	5.327.646	2.663.823
totaal generaal	185.752.457	101.941.217	1.026.939.583	534.650.812

* 2014, inclusief correcties jaaraangifte 2013

** inclusief correcties jaaraangifte 2007 t/m 2013 en exclusief correcties jaaraangifte 2014

Bijlage 4: Overzicht leden Comité van Toezicht POP NL in 2014

- **mevr. S.A.M. Dijkma**, voorzitter, Staatssecretaris van Economische Zaken,
- **dhr. H. Staghouwer**, gedeputeerde provincie Groningen, namens landsdeel Noord
- **mevr. W.H. Maij**, gedeputeerde provincie Overijssel, namens landsdeel Oost, vanaf 12 juni 2013 tevens plaatsvervangend voorzitter
- **dhr. J. Bond**, gedeputeerde provincie Noord-Holland, namens landsdeel West
- **dhr. J. van den Hout**, gedeputeerde provincie Noord-Brabant, namens landsdeel Zuid
- **dhr. mr. dr. J.P. Hoogeveen MPA**, Directeur-Generaal AGRO van het ministerie van Economische Zaken
- **dhr. drs. C.B.F. Kuijpers**, Directeur-Generaal Milieu van het ministerie van Infrastructuur en Milieu
- **mevr. drs. J.P. Zevenbergen-Herweijer**, namens de sociale en economische partners
- **dhr. A. de Kruijf**, namens de Vereniging van Nederlandse Gemeenten
- **dhr. Prof. dr. S.M.M. Kuks**, namens de Unie van Waterschappen
- **dhr. T. Wallaart**, Vereniging Natuurmonumenten, namens de natuur- en milieuorganisaties
- **dhr. A.J. Maat**, LTO Nederland, namens de landbouworganisaties
- **dhr. M.S. Migas**, namens de Europese Commissie
- **dhr. ir. J.A.W.H.M. Zwetsloot**, directeur Regiebureau POP, secretaris

Bijlage 5: Het systeem voor monitoring en evaluatie

Rapportage	Frequentie	Betrokken partijen	Rol
Jaarverslag over de uitvoering	Jaarlijks uiterlijk op 30 juni	Regiebureau POP	Coördineert het opstellen van het jaarverslag en is eindverantwoordelijk voor de indiening ervan bij de Europese Commissie
		Betaalorgaan RVO	Levert kwantitatieve monitoringsgegevens aan voor het gehele programma
		De 12 provincies	Leveren voornamelijk kwalitatieve gegevens over de voortgang van de assen 2, 3, en 4 van het programma, en indien van toepassing ook kwantitatieve gegevens aangaande de inzet van top ups
		Ministerie van EZ	Verantwoordelijk voor de beleidsinhoudelijke informatie in hoofdstuk 1 (Algemene omstandigheden) die wordt aangeleverd door het LEI op basis van het Landbouw-economisch bericht. Levert tevens de kwalitatieve beoordeling van de voortgang van as 1 van het programma.
		Landbouw Economisch Instituut/Wageningen UR	Voert als externe opdrachtnemer in opdracht van het Regiebureau POP de analyse uit voor hoofdstuk 6 (Vorderingen met het programma) Levert tevens onder verantwoordelijkheid van het Ministerie van EL&I de beleidsinhoudelijke informatie in hoofdstuk 1 (Algemene omstandigheden)

Rapportage	Frequentie	Betrokken partijen	Rol
Ex Post Evaluatie POP1	1x per programmaperiode. Uiterlijke datum indiening: 31-12-2008.	Regiebureau POP	Gedelegeerd opdrachtgever. Coördineerde het opstellen van de rapportage en was eindverantwoordelijk voor de indiening ervan bij de Europese Commissie. Leverde tevens voorzitter en secretaris van de begeleidings- en klankbordgroep (zie onder).
		Landbouw Economisch Instituut/Wageningen UR	Heeft de ex post evaluatie uitgevoerd als externe evaluator.
		Begeleidingsgroep Ex Post Evaluatie POP1.	Maandelijks voortgangs-overleg tussen opdrachtnemer/evaluator en Regiebureau POP als gedelegeerd opdrachtgever.
		Klankbordgroep Ex Post Evaluatie POP1 met vertegenwoordigers van het Ministerie van LNV, de provincies, Betaalorgaan DLG en DR	Klankbordgroep komt eens per kwartaal periodiek bij elkaar om voortgang proces en conceptrapportages te bespreken.

Rapportage	Frequentie	Betrokken partijen	Rol
Mid Term Evaluatie	1x per programmaperiode. Uiterlijke datum indiening: 31-12-2010	Regiebureau POP	Gedelegeerd opdrachtgever. Coördineerde het opstellen van de rapportage en was eindverantwoordelijk voor de indiening ervan bij de Europese Commissie Leverde tevens voorzitter en secretaris van de begeleidingsgroep Mid Term Evaluatie (zie onder)
		Consortium van Ecorys en Witteveen + Bos	Heeft als onafhankelijk evaluator de Mid Term Evaluatie POP2 uitgevoerd
		Begeleidingsgroep Mid Term Evaluatie met vertegenwoordigers van het Ministerie van EL&I, de provincies, Betaalorgaan Dienst Landelijk Gebied, en Dienst Regelingen	Is in 2009 opgericht om de aanbesteding te begeleiden en de inschrijvingen te beoordelen. Kwam in 2010 maandelijks bijeen om voortgang proces en conceptrapportages te bespreken met opdrachtnemer/evaluator.

Rapportage	Frequentie	Betrokken partijen	Rol
Strategische monitoringsrapportage	Elke twee jaar, voor het eerst in 2010.	Regiebureau POP	Opdrachtgever. Coördineert het opstellen van de rapportage en is eindverantwoordelijk voor de indiening ervan bij de Europese Commissie
		Landbouw Economisch Instituut/Wageningen UR	Heeft als externe opdrachtnemer in opdracht van het Regiebureau POP de eerste en de tweede strategische monitoringsrapportage opgesteld o.b.v. de jaarverslagen over de uitvoering 2007 t/m 2009 resp. 2010/11 en de NPS.

Activiteit	Periode	Betrokken partijen	Rol
Verbeterslag gegevensverzameling indicatoren (met name resultaat) t.b.v. de jaarverslagen over de uitvoering en als voorbereiding op de Ex Post Evaluatie POP2.	2010 – heden	Regiebureau POP	Opdrachtgever
		Landbouw Economisch Instituut/Wageningen UR	Onderzoekt als externe opdrachtnemer per indicator hoe de nu nog ontbrekende gegevens t.b.v. met name de resultaatindicatoren aangeleverd kunnen worden.

Activiteit	Frequentie	Betrokken partijen	Rol
Actualiseren uitgangscijfers	+/- elke twee jaar. In 2009 op verzoek van de Europese Commissie. Verder wanneer nodig. In ieder geval voorafgaand aan de strategische monitoringsrapportages.	Regiebureau POP	Opdrachtgever
		Landbouw Economisch Instituut/Wageningen UR	Actualiseert als externe opdrachtnemer in opdracht van het Regiebureau POP periodiek de uitgangscijfers POP2. Voor het eerst op verzoek van de Europese Commissie in 2009 in aanloop naar de Health Check. Vervolgens in 2012 ivm het samenvattend verslag over 2010/11 en de SWOT-analyse voor POP3.

Activiteit	Periode	Betrokken partijen	Rol
Evaluatie subsidieregelingen RLS	Jaarlijks	Ministerie van EL&I	Opdrachtgever
		Verschillende onderzoeksbureaus, afhankelijk van gunning (zie § 3.4.5)	Evaluatie specifieke subsidieregeling binnen de Regeling LNV-subsidies.

Activiteit	Periode	Betrokken partijen	Rol
Aanvullende studies naar POP2-gerelateerde onderwerpen	Verschilt per studie. Zie voor meer informatie §3.4.5.	Ministerie van EZ	Opdrachtgever voor het Onderzoeksprogramma EZ
		Verschillende externe onderzoeksbureaus	Opdrachtnemer

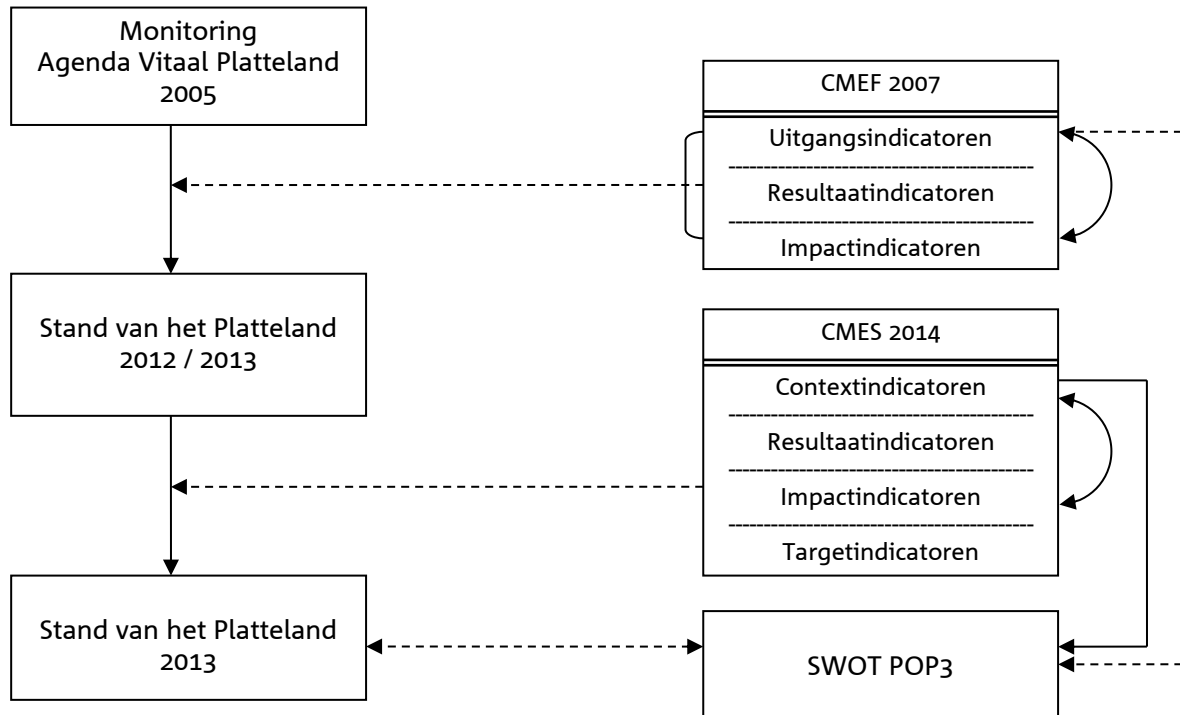
Activiteit	Periode	Betrokken partijen	Rol
Ex Post Evaluatie POP2	Aanbesteding in 2015. Uitvoering in 2016.	Regiebureau POP	Gedelegeerd opdrachtgever. Coördineert het opstellen van de rapportage en is eindverantwoordelijk voor de indiening ervan bij de Europese Commissie. Levert tevens voorzitter en secretaris van de begeleidingsgroep.
		Begeleidingsgroep Ex Post Evaluatie met vertegenwoordigers van het Ministerie van EZ, de provincies, Betaalorgaan RVO	Zal in 2015 de aanbesteding begeleiden en de inschrijvingen beoordelen. Zal in 2016 maandelijks bijeenkomen om voortgang proces en conceptrapportages te bespreken met opdrachtnemer/evaluator.
		Een externe evaluator	Zal in 2016 de Ex Post Evaluatie uitvoeren

Activiteit	Periode	Betrokken partijen	Rol
Ex Ante Evaluatie POP3	Aanbesteding in 2013, uitvoering in 2013/14.	Regiebureau POP	Gedelegeerd opdrachtgever. Coördineert het opstellen van de rapportage. Rapport wordt als

			<p>onderdeel van POP3 ingediend bij de Europese Commissie.</p> <p>Levert tevens voorzitter van de begeleidingsgroep.</p>
		<p>Begeleidingsgroep Ex Ante Evaluatie met vertegenwoordigers van het Ministerie van EZ en de provincies</p>	<p>Heeft in 2013 de aanbesteding begeleid en de inschrijvingen beoordeeld. Zal in 2013/2014 regelmatig bijeenkomen om voortgang proces en conceptrapportages te bespreken met opdrachtnemer/evaluator.</p>
		<p>Een externe evaluator</p>	<p>Zal in 2013/14 de Ex Ante Evaluatie uitvoeren.</p>

Bijlage 6: Monitoring Stand van het Platteland

Bijlage 7: Bronnen

- Bakker, J., *Monitor duurzaam voedsel 2011*
Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, mei 2012
- Berkhout, P., H. Silvis en I. Terluin (red.), *Landbouw-Economisch Bericht 2014*
LEI-rapport 2014-013, juni 2014
- Berkhout, P., H. Silvis en I. Terluin (red.), *Landbouw-Economisch Bericht 2015*
LEI-rapport, concept april 2015
- Doorn, A. van, e.a., *High Nature Value farmland in Nederland, Handvatten voor beleidsimplementatie*
Alterra Wageningen UR, Beleidsondersteunend onderzoek BO-11-011.01-017, juli 2013
- EZ, *Groot Project Ecologische Hoofdstructuur - Zevende voortgangsrapportage, Rapportagejaar 2013*
Kamerstuk 2015D10526; 24-03-2015
- Folkert, Arnouts, Baackes e.a., *Beoordeling Programmatische Aanpak Stikstof: De verwachte effecten voor natuur en vergunningverlening*
PBL publicatienr.: 425, 2014
- Planbureau voor de Leefomgeving, *Balans van de Leefomgeving 2014*
PBL publicatienummer 1308, 2014
- Postma, J., Jager, K. , *Weidevogelmeetnet Friesland, verslag 2014*
Sovon-rapport 2015/11, 2015
- Schmidt, A.M., L.A.E. Vullings en P. van den Pol, *De Digitale Keten Natuur. Advies aan EZ en IPO over de informatievoorziening voor het natuurbeleid*
Alterra-rapport 2386, 2012.
- Smit, A.B. e.a., *Monitoringsystemen voor plattelandontwikkeling; Een actueel overzicht*
LEI/WUR, 2013 (LEI-rapport 2013-016) - ISBN 9789086156313 - 162 p.
- Terluin, I.J. and P. Berkhout, *The mixed case study approach*
LEI-rapport 2011-038, sept. 2011

Geraadpleegde websites:

- www.rijksoverheid.nl
- <http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/>
- <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/landbouw/methoden/dataverzameling/korte-onderzoeksbeschrijvingen/landbouwtelling-ob.htm>
- <http://www.landbouweconomischbericht.nl/pdfs.html>
- <http://www.wageningenur.nl/nl/Expertises-Dienstverlening/Wettelijke-Onderzoekstaken/WOT-Natuur-en-Milieu.htm>
- <http://www.pbl.nl/publicaties/balans-van-de-leefomgeving-2014>
- <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2015/03/24/kamerbrief-bij-voortgangsrapportage-groot-project-ehs-en-evaluatiekader-natuurpact.htm>
- http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/court-auditors/index_nl.htm#goto_6